

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Evelina Hansson Cronberg

Beräkning av
försäkringsersättning vid skada
på byggnad

Examensarbete
30 högskolepoäng

Eva Lindell-Frantz

Försäkringsrätt

VT 2010

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte	5
1.3 Frågeställningar	6
1.4 Avgränsningar	6
1.5 Metod och material	7
1.6 Disposition	9
2 BAKGRUND OCH HISTORIK	10
2.1 Inledning	10
2.2 Försäkringsrätten igår och idag	10
2.2.1 Försäkringsrättens framväxt	10
2.2.2 Förändringar vid införandet av FAL	12
2.2.3 Sammanfattning	12
3 ALLMÄNT OM FÖRSÄKRINGSAVTALET	14
3.1 Inledning	14
3.2 Försäkringens syfte	14
3.3 Allmänna försäkringsrättsliga principer	14
3.4 Avtalsförhållandet	16
3.5 Avtalsfriheten	16
3.6 Tolkning av försäkringsavtal	17
4 KONSUMENTFÖRSÄKRING OCH FÖRETAGSFÖRSÄKRING	19
4.1 Inledning	19

4.2	Kontraheringsplikt	19
4.3	Informationsplikt	20
4.4	Underförsäkring	21
4.5	Överförsäkring	22
4.6	Första riskförsäkring	22
5	ALLMÄNT OM SAKSKADOR	23
5.1	Inledning	23
5.2	Värdering vid sakskada	23
5.2.1	Begreppet sakskada	23
5.2.2	Lagreglering	23
5.2.3	Särskilt om värdering vid skada på byggnad	24
5.3	Sambandet mellan FAL och SKL	25
5.4	Berikandeförbudet	27
6	VÄRDERING	29
6.1	Inledning	29
6.2	Ersättning enligt dagsvärdet	29
6.2.1	Beräkning av dagsvärdet	29
6.2.2	Värderingsregler för viss typ av egendom	31
6.3	Ersättning enligt nyvärdet	31
6.3.1	Nyvärdesförsäkring	31
6.3.2	Förutsättningar för ersättning	32
6.4	Särskilda värderingsregler vid skada på byggnad	33
6.4.1	Konsumentförsäkring	33
6.4.2	Företagsförsäkring	34
6.4.3	Compensatio lucri cum damno	36
6.5	Bevisbördeproblematiken	40
7	ANALYS	44
7.1	Inledning	44
7.2	Beräkningen av försäkringsersättning	44
7.3	Skada på byggnad	45
7.3.1	Konsumentförsäkring	45
7.3.2	Företagsförsäkring	45
7.4	Förbudet mot berikande	47

7.5	Tvist om ersättningens storlek	48
7.6	Avslutande reflektioner	49
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	51
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	54

Summary

The purpose of this thesis is to analyse how the insured shall be compensated by the insurance companies, in regards to damages to buildings.

When a building is damaged the rules of valuation, found in chapter 6 of FAL (the Swedish Insurance Act), will be applied to determine the amount of the reimbursement. The method that is provided in FAL is the current value method. Compensation according to this method is considered as equivalent to the value of a replacement cost immediately before the damage occur, with deduction for age and use. When a replacement is not possible, the current value should be equivalent to the cost for obtaining an equivalent property. Since the regulation for compensation according to the current value is dispositive, other methods may be required in the terms of the insurance. The replacement value method is an alternative method that is widely used by insurance companies. Compensation according to the replacement value covers the cost for the insured to replace the object with a new one instead of replacing the damaged one, and no deduction is made to its value due to age and use.

The most common way to replace damages on buildings is to restore the building. Deduction according to age is made from the cost to restore the damages and the deduction is made on certain components. Deduction according to age is found in the terms of the insurance and varies in size depending on the structural unit. Usually a number of years are provided when no deduction is made due to age and use, if damages occur during these years the property will be replaced according to the replacement value.

In Swedish insurance law it is a general principle that the insured should not make a profit as a result of damages. This principle should therefore be taken into account when the insurance companies are determining the amount of compensation. It is difficult to avoid a situation where the insured is not gainful as a result of the compensation due to the replacement value, which will often result in the insured being in a better position than before the damages occurred. Insurance according to the replacement value has become more common and as the insured tend to gain from the damages occurred, a new rule in FAL was introduced, which regulates how much the insured can set to gain from the damages. This rule can be justified in that it will clarify the legal situation for how the insured should be compensated for damages to buildings.

Even though the general principle might be superseded through the insurance companies' reimbursement mechanism, it must still be considered necessary for the insurance companies to use a standardised system, such as deduction tables according to age, to calculate the reimbursements. To make an individual assessment for each case would result in significant costs.

Sammanfattning

Syftet med denna uppsats är att utreda hur försäkringstagaren, vid skada på byggnad, ska ersättas ur företagsförsäkringen respektive konsumentförsäkringen.

När skada uppkommer på byggnad tillämpas värderingsreglerna i kapitel 6 i FAL för att bestämma storleken på försäkringsersättningen. Den metod som stadgas i FAL är dagsvärdemetoden. Ersättning enligt dagsvärdet anses motsvara återanskaffningspriset omedelbart före försäkringsfallet med avdrag för ålder och bruk. I de fall ett återanskaffande inte är möjligt, ska dagsvärdet anses motsvara kostnaden för att anskaffa likvärdig egendom. Eftersom bestämmelsen avseende ersättning enligt dagsvärdet är dispositiv, kan andra värderingsmetoder föreskrivas i försäkringsbolagens försäkringsvillkor. Nyvärdemetoden är en sådan alternativ beräkningsmetod som i stor utsträckning tillämpas av försäkringsbolagen. Vid ersättning enligt nyvärdet täcker försäkringen kostnaden för att återanskaffa ett nytt föremål istället för det skadade och inga avdrag görs för värdeminskning till följd av ålder och bruk.

Det vanligaste sättet att ersätta skador på byggnader är att återställa byggnaden efter skadan. Från kostnaden för att återställa byggnaden görs sedan åldersavdrag för vissa i villkoren specificerade byggnadsdelar. Tabellerna för åldersavdrag återfinns i försäkringsvillkoren och är olika stora beroende på vilken byggnadsdel som avses. Vanligen föreskrivs ett visst antal år då det inte görs något avdrag alls för ålder och bruk, om skada uppkommer under dessa år ersätts därför den skadade egendomen enligt nyvärdet.

I GFAL stadgades ett berikandeförbud, vilket innebar att ett försäkringsfall inte fick medföra någon vinst för den försäkrade. Detta stadgande slopades vid införandet av den nya FAL, men förbudet mot berikande lever kvar såsom en allmän försäkringsrättslig princip och ska således beaktas av försäkringsbolagen vid bestämmandet av försäkringsersättningens storlek. Vid ersättning enligt nyvärdet är det svårt att undvika att försäkringstagaren berikas, han försätts alltså oftast i ett bättre läge än han var i innan skadan. Då nyvärdesförsäkringen blivit allt vanligare och då försäkringstagaren tenderar att bli överkompenserad, kan ett införande av en bestämmelse i FAL, vilken reglerar en gräns för hur mycket försäkringstagaren får tjäna på en skada, anses motiverad för att klargöra rättsläget för hur försäkringstagaren ska ersättas vid skada på byggnad.

Även om berikandeförbudet kan anses åsidosatt genom försäkringsbolagens ersättningssystem måste det ändå anses nödvändigt för bolagen att tillämpa ett schabloniserat system för beräkning av försäkringsersättningens storlek, såsom tabellerna för åldersavdrag. Att göra en bedömning i varje enskilt skadefall skulle leda till alltför stora kostnader.

Förord

Med denna uppsats avslutar jag nu mina studier vid Lunds universitet och jag vill ta tillfället i akt att tacka min handledare Eva Lindell-Frantz för goda råd och bra vägledning under arbetet med uppsatsen.

Tack Patrik för att du stöttat mig och för att du hjälpt mig att hitta motivationen de gånger det har känts motigt.

Jag vill även rikta ett stort tack till min familj som alltid uppmuntrat mig i vad jag än företagit mig, utan ert stöd hade jag inte varit där jag är idag.

Lund 2010-05-17

Förkortningar

ARN	Allmänna Reklamationsnämnden
Ds	Departementsserien
FAL	Försäkringsavtalslag (2005:104)
FRK	Försäkringsrättskommittén
GFAL	Lag 1927:77 om försäkringsavtal
HD	Högsta domstolen
KFL	Konsumentförsäkringslag (1980:38)
NFT	Nordisk försäkringstidskrift
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken
RH	Rättsfall från Hovrätterna
SkL	Skadeståndslag (2001:732)
SOU	Statens offentliga utredningar
Va-nämnden	Vatten- och avloppsnämnden

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Ända sedan jag började på juristprogrammet i Lund har försäkringsrätten varit av stort intresse för mig. Till följd av detta sökte jag extrajobb på Trygg Hansa i Malmö och jag har sedan nästan två år tillbaka arbetat där som skadereglerare vid sidan om studierna. Intresset har bara blivit större och när det var dags att välja ämne för examensarbetet drogs mina tankar direkt till försäkringsrätten. Min chef, Lisbeth Axelsson-Klingberg, på Trygg Hansa hjälpte mig att komma i kontakt med skadespecialisten Thomas Olsson på huvudkontoret i Stockholm. Han presenterade ett förslag på ämne som bolaget gärna ville ha belyst. Efter att ha omarbetat förslaget något kom jag fram till att jag i min uppsats vill studera hur ersättningen vid skada på byggnader ska beräknas. Framför er ser ni resultatet av mitt arbete.

Försäkringar spelar en allt större roll i dagens samhälle och det har på senare tid skett en stor utveckling på området. Alla kommer mer eller mindre i kontakt med olika försäkringar. Är det inte hemförsäkring eller olycksfallsförsäkring så kan det röra sig om en bilförsäkring eller någon annan egendomsförsäkring. Att försäkra sig mot oväntade händelser skapar en trygghet för försäkringstagaren. Försäkringsrätten är ett komplicerat område inom juridiken och lagregleringen är därför mycket omfattande.

Som framgått ovan är det problem som jag ska behandla i denna uppsats värdering av skador på byggnader vid ersättning ur företagens fastighetsförsäkring och konsumenternas villaförsäkring. Frågan är hur ersättningen för dessa skador ska beräknas. Genom försäkringsrättsliga ersättningsregler får försäkringstagaren vidkännas en dagsvärdesersättning¹, men frågan är i vilken utsträckning försäkringsbolaget i allmänhet kan hävda dagsvärdesersättning framför ersättning enligt nyvärdemetoden².

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att klargöra rättsläget vad gäller tillämpningen av principerna om dagsvärde och nyvärde vid värdering av skada på byggnader, då det av lagstiftningen på området inte framgår vad som gäller. För att tydliggöra problemet med tillämpningen av de båda principerna kan exempel ges på ett fall där frågan ställs på sin spets; det kan hända att en försäkringstagare handlar culpöst och exempelvis glömmer att stänga av kranen. Till följd av detta handlande blir golvet fuktskadat och försäkringsbolaget kan då bli skyldigt att ersätta denna skada. Frågan är på vilket sätt försäkringstagaren ska ersättas, med ett nytt golv enligt

¹ Se mer om dagsvärdemetoden under punkt 6.2.

² Se mer om nyvärdemetoden under punkt 6.3.

nyvärdeметоден eller ska ersättningen beräknas enligt dagsvärdeметоден, det vill säga med avdrag för ålder och bruk? Min avsikt är att i görligaste mån klargöra för hur frågan kan lösas på bästa sätt.

1.3 Frågeställningar

Den huvudfråga jag avser att besvara i uppsatsen är:

- Hur ska försäkringstagaren ersättas ur företagsförsäkringen, respektive konsumentförsäkringen, vid skada på byggnad?

För att kunna svara på huvudfrågan kommer även följande frågeställningar att behandlas:

- Vilken lagreglering finns på området?
- Vad är en sakskada?
- Vilka beräkningsmetoder finns för fastställandet av försäkringsersättningen i dessa fall?
- Vad menas med dagsvärde och nyvärde?
- Hur beräknas dagsvärdet respektive nyvärdet?
- Finns det någon gräns för hur mycket försäkringstagaren får tjäna på skadan?
- Hur placeras bevisbördan mellan parterna vid en tvist om försäkringsersättningens storlek?

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen behandlar hur en värdering av skadan ska gå till vid skada på byggnad, vilket medför att jag valt att endast behandla saksador i denna framställning. De saksador jag avser är sådana som ersätts ur företagsförsäkringen och konsumentförsäkringen.

Den lagstiftning som är central på försäkringsområdet är Försäkringsavtalslagen, FAL³. Lagstiftning utanför FAL kommenteras därför enbart i den mån detta är relevant. Vidare bygger uppsatsen enbart på svensk rätt, EG-rätten kommer således inte att beaktas då den saknar relevans för ämnet. Anledningen till denna avgränsning är att det inte finns något direktiv eller någon förordning som rör det problem uppsatsen behandlar.

Då de nordiska länderna har en försäkringsavtalslagstiftning som tillkommit i nära samarbete hade det varit intressant att även studera vad som gäller vid värderingen av saksador i dessa länder. På grund av utrymmesskäl har jag dock valt att avstå från denna jämförelse.

³ Försäkringsavtalslag (2005:104).

Det problem som presenterades av Trygg Hansa rör just skador på byggnader vilket tyder på att det är värdering av just dessa skador som är ett aktuellt problem för försäkringsbolagen. Till följd av detta anser jag inte att det är av relevans för uppsatsens syfte att behandla andra typer av saksador. Det är dock troligt att de slutsatser som presenteras i denna uppsats även kan vara av relevans vad gäller fysiska skador av annat slag.

Frågor om jämkning till följd av medvållande kommer ej att tas upp i uppsatsen. Detsamma gäller jämkning av oskäligen avtalsvillkor enligt 36 § Avtalslagen. Vidare berörs ej heller offentlighetsrättsliga aspekter på ämnet.

1.5 Metod och material

För att utreda rättsläget vad gäller försäkringsersättning vid skada på byggnad tillämpas i uppsatsen traditionell juridisk metod. De rättskällor som är av betydelse inom försäkringsrätten är lag, lagförarbeten, försäkringsavtal, rättspraxis, allmänna rättsprinciper, samt doktrin. Enligt rättskällevärdningen anses tvingande lagstiftning ha högst dignitet, vilket betyder att lagen i det fall den är tvingande är den främsta rättskällan. Den lagstiftning som är central på försäkringsområdet är FAL.⁴

Enligt rättskällevärdningen är lagförarbeten den rättskälla som följer efter lag. Förarbetena är de texter som tas fram när en lag skapas och är ofta väldigt utförliga. Vanligt är att förarbetena innehåller både information om den aktuella branschen samt de praktiska problem som lagstiftaren haft att ta ställning till. Vid lagtolkning kan det vara till stor hjälp att söka ledning i förarbetena då eventuella otydligheter ofta klargörs i dessa.⁵ I praktiken följs förarbetsuttalandena i stor utsträckning, vilket talar för att motiven till en lag ska anses vara en rättskälla. Det är dock domstolarna som i sista hand självständigt måste ta ställning till hur lagen ska tillämpas och de kan då välja att helt avvika från allt som sagts i förarbetena.⁶ I denna uppsats är förarbetena till FAL av intresse då de belyser de ändringar och ställningstaganden som företagits vid införandet av den nya lagen.⁷

Inom försäkringsrätten finns det sparsamt med rättspraxis och införandet av den nya FAL har delvis minskat betydelsen av tidigare prejudikat. Som en konsekvens av att det är mindre kostsamt att pröva tvister i nämnder, antingen Allmänna Reklamationsnämnden, ARN, eller interna nämnder inom bolagen, hänskjuts sällan tvisterna till avgöranden i domstol.⁸ I ARN prövas dock enbart tvister mellan försäkringsbolag och konsument. Till följd av avsaknaden av prejudikat på området kommer avgöranden från ARN att beaktas för att belysa rättsläget vid konsumentförsäkringar. Trots

⁴ Lehrberg, Bert, *Praktisk juridisk metod*, Stockholm (2006), s. 91.

⁵ Lehrberg (2006) s. 123.

⁶ Lehrberg (2006) s. 134 f.

⁷ Se Prop. 2003/04:150 Ny Försäkringsavtalslag.

⁸ Bengtsson, Bertil, *Försäkringsavtalsrätt*, Stockholm (2006), s. 16.

att nämndpraxis inte har samma rättskällevärde som prejudikat från de allmänna domstolarna, kan den ändå ge viss vägledning för hur tvister ska avgöras. Viktigt att tillägga är dock att avgöranden från ARN inte är bindande, utan endast rekommendationer till försäkringsbolagen.⁹

Försäkringsavtalet med tillhörande villkor har en central roll inom försäkringsrätten och är därför att betrakta som en rättskälla i denna uppsats. Flera bestämmelser i FAL är dispositiva och det är således i försäkringsavtalet som avtalsförhållandet mellan försäkringsbolaget och försäkringstagaren regleras mer ingående. Försäkringsavtalet är ett standardavtal och ett gemensamt drag för den typen av avtal är att avtalet mellan parterna till viss del, eller helt, regleras av i förväg formulerade standardiserade villkor, standardklausuler, vilka således inte varit föremål för individuell förhandling.¹⁰

Allmänna rättsprinciper kan inom försäkringsrätten vara till stor hjälp om gällande lag eller försäkringsvillkor inte ger vägledning i det enskilda fallet. Det finns några särskilda allmänna försäkringsrättsliga principer som är kännetecknande just för försäkringsrätten och kan sägas vara vägledande för lagstiftning, rättstillämpning och praxis på området.¹¹

Sist i rättskällehierarkin kommer juridisk doktrin som är vetenskapliga framställningar i vilka rättsvetenskapens syn på juridiken presenteras. Rättsdogmatiken, som har sin utgångspunkt i de befintliga rättskällorna, går ut på att fastställa vilka rättsregler som finns eller som bör skapas av lagstiftaren och precisera deras tillämpningsområde. Resultatet av arbetet är ofta av stort värde för jurister i praktiken, då de själva saknar möjligheten att göra en lika ingående undersökning.¹² Inom ämnesområdet försäkringsrätt finns det begränsat med litteratur att tillgå och eftersom uppsatsen bygger på svensk rätt behandlas endast svensk doktrin. Den doktrin som främst används i uppsatsen är böcker skrivna av Bertil Bengtsson och Mats Tullberg. Bertil Bengtsson har skrivit några framställningar där försäkringsrätten särskilt behandlas och är därför av stort intresse för detta arbete. Vidare har Mats Tullberg skrivit en bok om försäkringsersättning vid skada på egendom, vilken utgör en viktig grund i resonemanget kring värderingsmetoderna. Då denna bok är skriven år 1994 har jag valt att kontakta expertis inom området för att säkerställa att de tillvägagångssätt, avseende värdering av skada på egendom, som beskrivs i boken fortfarande är aktuella.¹³ Av intresse vid författandet av denna uppsats är även Jan Hellners bok om försäkringsrätt, vilken, trots att den är från år 1965, fortfarande är av stor betydelse inom försäkringsrätten.

⁹ Bengtsson, Bertil, *Försäkringsrätt - Några huvudlinjer*, Stockholm (2005), s. 42.

¹⁰ Bernitz, Ulf, *Standardavtalsrätt*, Stockholm (2008), s. 16.

¹¹ Se mer om de allmänna försäkringsrättsliga principerna under punkt 3.3.

¹² Lehrberg (2006) s. 177 ff.

¹³ Fredrik Rung är chef för besiktningsmännen, avseende egendomsskador, på Trygg Hansa Försäkrings AB.

Försäkringsrätten och skadeståndsrätten har ett nära samband då man enligt både FAL och skadeståndslagen¹⁴, SkL, kan få ersättning för uppkomna skador. Enligt FAL ersätts en uppkommen skada enligt avtal medan SkL i sin tur reglerar ersättningsfrågan oberoende av avtalsförhållande. Flera bestämmelser i SkL kan vara av betydelse för tillämpningen av reglerna i FAL. I 5:7 SkL regleras exempelvis skadestånd med anledning av sakskada, bestämmelsen kan således vara av betydelse för värdering av sakskada enligt FAL.

Inte sällan uppstår det oklarheter angående hur försäkringsvillkoren i ett försäkringsavtal ska tolkas och flera tvister uppstår till följd av detta. Tolkning av försäkringsavtal behandlas därför i ett eget avsnitt under 3.6.

1.6 Disposition

I uppsatsens andra kapitel ges en redogörelse för den försäkringsrättsliga historiken och bakgrund. Därefter behandlas i kapitel 3 försäkringsavtalet som sådant. I denna del av uppsatsen behandlas förhållandet mellan försäkringsgivaren och försäkringstagaren, friheten att ingå avtal samt hur ett försäkringsavtal ska tolkas när tvist uppstår. Därefter följer i uppsatsens fjärde kapitel en presentation av konsumentförsäkringen och företagsförsäkringen, med fokus på likheter och skillnader mellan de olika försäkringstyperna. I kapitel 5 behandlas begreppet sakskada, vari en genomgång görs av den lagreglering som finns för värdering av skada på egendom. I detta kapitel studeras även sambandet mellan FAL och SkL samt förbudet mot berikande.

I kapitel 6 lämnas en redogörelse för dagsvärdemetoden och nyvärdemetoden. En grundläggande genomgång av dessa principer är av betydelse då det är de metoder som huvudsakligen tillämpas vid beräkningen av försäkringsersättningens storlek. Därefter följer ett avsnitt med särskilda värderingsregler för skada på byggnad. Kapitel 6 avslutas med en redogörelse för problematiken kring bevisbördans placering i försäkringsrättsliga tvister.

Kapitel 7 består av en analys där det förs en diskussion kring det material som tidigare presenterats i uppsatsen. Avslutningsvis framförs de slutsatser som kan dras rörande hur försäkringstagaren ska ersättas, ur företagsförsäkringen och konsumentförsäkringen, vid skada på byggnad.

¹⁴ Skadeståndslag (2001:732).

2 Bakgrund och historik

2.1 Inledning

I detta kapitel introduceras läsaren i det försäkringsrättsliga ämnet. En kortfattad genomgång görs av den försäkringsrättsliga bakgrunden och historiken, för att ge en ökad förståelse för det problem som behandlas i uppsatsen. Det redogörs även för utvecklingen av lagreglering på försäkringsområdet, och några av de ändringar som företogs vid införandet av den nya FAL belyses särskilt.

2.2 Försäkringsrätten igår och idag

2.2.1 Försäkringsrättens framväxt

I landskapslagarna från 1700-talet förekommer de första spåren av reglering avseende försäkring i Sverige. Vissa av bestämmelserna, som alla var tvingande, togs sedan upp i landslagarna.¹⁵ Sjöförsäkringen var den första form av frivillig försäkring som blev föremål för lagstiftning och det redan år 1667. Under 1800-talet blev det sedan allt vanligare med andra försäkringar. Det skulle dock komma att ta lång tid innan dessa reglerades i privaträttslig lagstiftning.¹⁶ I början av 1900-talet omfattade sakförsäkringen endast den ekonomiska skada som var direkt hänförlig till föremålets verkliga värde, det vill säga försäljningsvärdet. Försäkringsbolagen betalade emellertid oftast ut en ersättning som skulle täcka kostnaden för den skadelidande, att exempelvis efter en brand köpa nya möbler istället för de som skadats.¹⁷

Lagen om försäkringsavtal, GFAL, från år 1927 var den första svenska lagen som innefattade allmänna föreskrifter om försäkringsavtal.¹⁸ GFAL var även den första svenska lagen som avsåg hela försäkringsavtalsrätten.¹⁹ Den bygger i stor utsträckning på de rättsgrundsatser som kom till uttryck i reglerna om sjöförsäkring i 1891 års sjölag och i de försäkringsvillkor som tillämpades av försäkringsbolagen vid denna tidpunkt. Då GFAL tillkom i nordiskt lagstiftningsarbete stämde den i väsentliga delar överens med motsvarande lagar i de övriga nordiska länderna.²⁰ GFAL bygger till viss del på försäkringsvillkor från tiden före lagens tillkomst vilket framgår av att lagen tenderar att skydda försäkringstagaren mot alltför stränga villkor. Såväl den tyska som den schweiziska försäkringsavtalslagen från år 1908,

¹⁵ Prop. 2003/04:150, s. 96.

¹⁶ SOU 1989:88 Skadeförsäkringslag, s. 81.

¹⁷ Tullberg, Mats, *Försäkringsersättning vid skada på egendom*, Stockholm (1994), s. 23.

¹⁸ SOU 1989:88, s. 81.

¹⁹ Prop. 2003/04:150, s. 96.

²⁰ SOU 1989:88, s. 81.

fick stort inflytande på den svenska lagen. Det finns i flera avseenden likheter mellan lagarna. Detta är synbart främst vad gäller förekomsten av tvingande regler, reglernas innehåll, disposition och urvalet av behandlade ämnen. Genom att försäkringsrätten till stor del utvecklats av specialister inom området, vilka haft sina egna begrepp och principer som de varit välbekanta med, har försäkringsrätten till följd av detta och genom ämnets särskilda svårigheter, fått en viss karaktär av specialvetenskap. Området kan därför anses ganska svårtillgängligt för jurister i allmänhet.²¹

År 1974 tillsattes Försäkringsrättskommittén, FRK, vars syfte var att se över den svenska försäkringsavtalslagen. Redan från början inriktades kommitténs arbete på att förstärka konsumenternas ställning genom en särskild konsumentförsäkringslag²², då lagstiftningsbehovet bedömdes som särskilt angeläget för konsumentförsäkringarnas del. År 1977 presenterade FRK betänkandet Konsumentförsäkringslag²³ som sedan låg till grund för den allra första konsumentförsäkringslagen²⁴, KFL. I KFL fanns det inte några värderingsregler. Av förarbetena till lagen framgår att frågan om hur försäkringsersättningen beräknas ansågs bäst lämpat för reglering uteslutande i försäkringsvillkoren.²⁵

Efter det att förslaget till KFL antagits som lag, fortsatte FRK sitt arbete med personförsäkring och skadeförsäkring och efter viss fördröjning lades år 1986 ett betänkande med förslag till personförsäkringslag²⁶ fram.²⁷ Förslaget genomsyrades av samma tankegångar som bakom KFL. Arbetet i FRK fortsatte därefter med skadeförsäkringslagen och kommitténs slutbetänkande²⁸ med förslag till skadeförsäkringslag. Arbetet kom sedan att kompliceras genom att regeringen i slutskedet ändrade sin inställning till en EG-anslutning. Detta ledde till att det förslag till EG-direktiv rörande skadeförsäkring som förelåg, var tvunget att tas i beaktande. Kommitténs betänkande visade sig dock vara förenligt med direktivförslaget. Trots detta drog departementsbehandlingen ut på tiden då det blev nödvändigt att avvakta vad som skulle hända med direktivförslagen. Efter att flera år gått kunde lagstiftningsarbetet äntligen tas upp igen och när det visade sig att EG-förslaget drogs tillbaka år 1993 lade justitiedepartementet fram en departementspromemoria²⁹ med ett förslag till en ny försäkringsavtalslag. Denna byggde huvudsakligen på de båda betänkandena till person- och skadeförsäkringslag. I förslaget till den nya lagen hade däremot dessa lagar förts samman till en och samma lag.³⁰

²¹ Hellner, Jan, *Försäkringsrätt*, Stockholm (1965), s. 19 ff.

²² Begreppet konsumentförsäkring definieras i 1:4 FAL som en ”individuell skadeförsäkring som en fysisk person eller ett dödsbo tecknar huvudsakligen för ändamål som faller utanför näringsverksamhet”.

²³ SOU 1977:84 Konsumentförsäkringslag.

²⁴ Konsumentförsäkringslagen (1980:38).

²⁵ Prop. 1979/80:9 Om Konsumentförsäkringslag m.m, s. 162.

²⁶ SOU 1986:56 Personförsäkringslag.

²⁷ Bengtsson (2006) s. 148 ff.

²⁸ SOU 1989:88.

²⁹ Ds 1993:39 Ny Försäkringsavtalslag.

³⁰ Bengtsson (2006) s. 150 f.

Av olika skäl blev även promemoriaförslaget till den nya FAL liggande länge i departementet. En fördröjande orsak var att man till följd av EG-an slutningen var tvungen att i första hand inrikta sig på att implementera olika direktiv i svensk rätt. Vid årsskiftet 2002-2003 kom ett utkast till lagrådsremiss, vilket kritiserades från olika håll. De invändningar som gjordes från försäkringsbranschen ledde till vissa sakliga ändringar innan propositionen lades fram för riksdagen och den 1 januari 2006 trädde till sist den nya FAL i kraft.³¹

2.2.2 Förändringar vid införandet av FAL

I motsats till GFAL innehåller FAL i stort sett inga allmänna regler som är tillämpliga på alla försäkringstyper. I den nya lagen sker istället en uppdelning mellan de olika försäkringstyperna, vilka är individuell skadeförsäkring, innefattande konsumentförsäkring och företagsförsäkring, individuell personförsäkring samt kollektiv försäkring, innefattande kollektiv skadeförsäkring och kollektiv personförsäkring. Vad gäller försäkringsersättningens beräkning innebär FAL inte några större nyheter även om vissa förenklingar gjorts. Berikandeförbudet³² som stadgades i 39 § GFAL har slopats i den nya lagen, vilket leder till att det inte finns några hinder för att bolagen åtar sig att utge högre ersättning än skadan kan värderas till. I motiven till lagen anges dock att en huvudregel är att den försäkrade inte ska vinna på försäkringsfallet. Skulle ett villkor framstå som oklart bör det tolkas så att ersättningen bara motsvarar den ekonomiska skadan. I FAL finns en dispositiv regel för ersättningens bestämmande motsvarande 37 § GFAL om återanskaffningsvärdet³³. Även värdet när skadad egendom kan repareras, ska bestämmas enligt samma principer, det vill säga med avdrag för ålder och bruk. Inga hinder torde finnas för att ägaren till den skadade egendomen också ska få ersättning för värdeminskning på reparerad egendom. I den nya FAL finns däremot inte någon regel om marknadsvärdet, motsvarande 38 § GFAL. Med detta eftersträvas att värderingsprinciperna närmare ska anges i försäkringsbolagens villkor.³⁴

2.2.3 Sammanfattning

Sammanfattningsvis har försäkringsrätten under 1900-talet genomgått omfattande förändringar och en stor utveckling har skett på området. Trots att försäkringsrätten redan hade en omfattande reglering ansåg regeringen, och sedermera även riksdagen, att det fanns goda skäl att slå fast gällande rätt genom en utförlig lagstiftning. Samhället hade förändrats och de ekonomiska förutsättningarna likaså. Samtidigt hade försäkringens roll växt och nya försäkringsprodukter utvecklats. I förarbetena till FAL framhåvs att

³¹ Bengtsson (2006) s. 150 ff.

³² Se mer om berikandeförbudet under punkt 5.4.

³³ Se mer om återanskaffningsvärdet under punkt 5.2.2.

³⁴ Bengtsson, Bertil, Nyheter i 2005 års försäkringsavtalslag; en översikt, NFT 2/2005, s. 138 f.

det grundläggande syftet med en reformerad ny försäkringsavtalslag bör vara att stärka försäkringstagarnas och andra ersättningsberättigades ställning i förhållande till försäkringsbolagen. Enligt regeringen fanns det starka skäl för detta.³⁵ Det är tydligt att man genom införandet av FAL avsåg att stärka konsumentens ställning gentemot försäkringsgivaren, som i avtalsförhållandet är att betrakta som den starkare parten.

³⁵ Prop. 2003/04:150, s. 125 f.

3 Allmänt om försäkringsavtalet

3.1 Inledning

I detta kapitel presenteras några särdrag för försäkringsavtalet, såsom avtalsfriheten och allmänna försäkringsrättsliga principer. Även tolkning av försäkringsavtal kommer här att beröras. Det finns flera bakomliggande principer och tankar som genomsyrar det försäkringsrättsliga området och som därför även får betydelse för det ämne som behandlas i uppsatsen, nämligen beräkning av försäkringsersättning vid skada på byggnad.

3.2 Försäkringens syfte

Försäkringstagaren tecknar en försäkring för att få trygghet mot oväntade skador och ekonomiska påfrestningar i framtiden.³⁶ Människor ställer allt högre krav på trygghet i dagens samhälle vid ålderdom, olycksfall, sjukdom eller dödsfall i familjen. Många har också privat egendom som är av sådant värde att de vill ha skydd mot t.ex. brand och stöld av denna. För att kunna skapa den säkerhet försäkringstagaren strävar efter krävs det i de flesta fall en organiserad samverkan mellan ett större antal personer eller företag som hotas av ekonomiska risker. Försäkringsavtalet bygger på en sådan grupp av personer som hotas av risker av likartat slag. Försäkringsgivaren kan sägas fungera som en slags representant för denna grupp, han har genom sin sakkunskap och överblick lättare för att konstatera hur stor sannolikheten är att det ska inträffa en skada och vilket belopp som krävs för att täcka risken. Genom uppgifter om den försäkrade egendomen kan försäkringsbolagen räkna ut hur stor sannolikheten är för skada.³⁷ Försäkringsavtalet är vad man kallar ett varaktigt avtal, det fullgörs inte direkt utan gäller under en viss tid och kan därefter förnyas.³⁸

3.3 Allmänna försäkringsrättsliga principer

Inom försäkringsrätten finns det några allmänna försäkringsrättsliga principer som är kännetecknande för försäkringsrätten och kan sägas vara vägledande för lagstiftning, rättstillämpning och praxis på området. Principerna kan vara till hjälp i de fall då gällande lag eller villkor inte ger

³⁶ Bengtsson (2006) s. 16.

³⁷ Bengtsson (2005) s. 22 f.

³⁸ Bengtsson (2006) s. 16.

närmare besked om tillämpningen. Nedan redogörs för några av dessa principer.

En princip som är särskilt karaktäristisk för försäkringsrätten är ekvivalensprincipen. Tanken på jämvikt, eller i vart fall ett samband mellan risk och premie, är grundläggande för försäkringsavtalsrätten. Vid premiesättningen är ekvivalensprincipen vanligtvis avgörande och påverkar därigenom både försäkringsbolagens och försäkringstagarens prestationer. Viktigt att tillägga är dock att det inte finns något krav på försäkringsbolagen att premien måste motsvara risken och det är således på bolagets eget initiativ som ekvivalensprincipen tillämpas.³⁹

Förtroendesynpunkten är ofta att betrakta som en allmän försäkringsrättslig grundsats och resonemanget kring förtroendesynpunkten inriktar sig på upplysningsplikten vid avtalets ingående. Försäkringstagaren är den som har bäst kännedom om förhållanden som kan påverka riskens storlek i det enskilda fallet. Denna kontroll kan försäkringsbolagen aldrig uppnå. Vid egendomsförsäkring är det också viktigt att försäkringstagaren meddelar försäkringsgivaren om värdet på den försäkrade egendomen under försäkringsperioden förändras, både i positiv och i negativ riktning, för att säkerställa att egendomen är rätt försäkrad och att försäkringstagaren inte betalar en felaktig premie. Upplysningsplikten motiverar därför en lojalitetsplikt för försäkringstagaren, vilken exempelvis aktualiseras genom anmälningsplikten som åligger denne vid en ökning av faran.⁴⁰

En allmän princip inom skadeförsäkringen var tidigare det så kallade berikandeförbudet⁴¹ som stadgades i 39 § GFAL. Förbudet innebar att försäkringstagaren till följd av ett försäkringsfall inte fick göra någon vinst. I den nya FAL är bestämmelsen avskaffad, men det framgår av reglerna om försäkringsersättning⁴² att det enbart är den ekonomiska skadan som ska ersättas.⁴³ I motiven till lagen är det en väsentlig försäkringsrättslig princip att försäkringsfallet inte ska medföra vinst för den försäkrade och bör således vara vägledande vid tolkning av oklara försäkringsvillkor.⁴⁴

Att försäkringsbolagen ska bedriva sin verksamhet enligt god försäkringsstandard är en annan allmän princip inom det försäkringsrättsliga området. Innebörden av principen framstår som oklar, men ett syfte är att skydda konsumenter och mindre företag.⁴⁵ Det har i förarbeten angetts att Finansinspektionens tillsynspraxis, och även förekommande praxis i försäkringsbolagen, ska vara vägledande för principens innebörd.⁴⁶

³⁹ Bengtsson (2006) s. 42.

⁴⁰ Bengtsson (2006) s. 45 f.

⁴¹ Se mer om berikandeförbudet under punkt 5.4.

⁴² 6:2-6:4 FAL.

⁴³ Bengtsson (2006) s. 46.

⁴⁴ Prop. 2003/04:150, s. 192.

⁴⁵ Bengtsson (2006) s. 47.

⁴⁶ Prop. 1998/99:87 Ändrade försäkringsrörelserregler, s. 182 f.

3.4 Avtalsförhållandet

För att försäkringstagaren överhuvudtaget ska kunna få någon ersättning då skada inträffar har denne vissa skyldigheter att iaktta gentemot försäkringsgivaren. En försäkringstagare vet oftast inte vad försäkringsbolagets åtagande egentligen är värt och vad som därför är en rimlig premie, medan försäkringsbolagen å sin sida har det material och de särskilda kunskaper som krävs för att räkna ut riskens storlek. Försäkringstekniken är således av avgörande betydelse för att försäkringsbolagen ska kunna bedriva sin verksamhet. Den huvudförpliktelse en försäkringstagare åtar sig vid försäkringsavtalets ingående, är att betala premien. Utöver denna finns det även en rad biförpliktelser som en naturlig följd av det ingångna avtalet. För att kunna räkna ut sannolikheten för en skadas inträffande behöver bolaget normalt vissa uppgifter från försäkringstagaren om de förhållanden försäkringen avser, det föreligger således en upplysningsplikt. Vidare har försäkringstagaren, enligt biförpliktelserna, skyldighet att inte öka faran och att iaktta säkerhetsföreskrifter, skyldighet att förhindra en skada som är på väg att inträffa, skyldighet att överhuvudtaget inte framkalla försäkringsfallet uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet och en plikt att ge korrekta uppgifter i samband med skaderegleringen. Det är även viktigt att risken för skada inte ökar på något oväntat sätt och att försäkringstagaren vidtar vissa försiktighetsmått för att förebygga skador. Om den försäkrade på något sätt brustit i fråga om förpliktelserna kan försäkringsbolaget, helt eller delvis befrias från ansvar, trots att skadan faller inom försäkringens område.⁴⁷

3.5 Avtalsfriheten

Avtalsrätten bygger på principerna om avtalsfrihet och avtalsbundenhet. Principen om avtalsfrihet innebär att var och en har rätten att fritt ingå avtal. Individer ska själva kunna bestämma om de vill avtala, med vem avtalet ska ingås och själva innehållet i avtalet. Principen om avtalsbundenhet innebär en skyldighet för avtalsparterna att infria det ingångna avtalet. Parterna är med andra ord skyldiga att uppfylla sina avtalslöften.⁴⁸ Även om avtalsrätten bygger på principen att avtal ska hållas är detta enbart en utgångspunkt från vilken det finns många undantag. Ett avtal måste inte hållas under alla förhållanden.⁴⁹ Vidare finns det vissa fall då det föreligger ett kontraheringstvång⁵⁰, det vill säga en skyldighet att avtala, trots att man kanske inte vill det. Detta gäller särskilt om den som erbjuder en produkt, tjänst eller annan nytthet har monopol eller tillstånd från myndighet. Sociala hänsyn kan vara en faktor som föranleder en skyldighet att ingå avtal. Inom försäkringsrätten får som exempel ett försäkringsbolag enligt

⁴⁷ Bengtsson (2006) s. 16 f.

⁴⁸ Ramberg, Jan & Ramberg, Christina, *Allmän avtalsrätt*, Stockholm (2007), s. 28.

⁴⁹ Ramberg & Ramberg (2007) s. 30.

⁵⁰ Se mer om kontraheringsplikten under punkt 4.2.

3:1 FAL inte vägra en konsument att teckna en försäkring som bolaget normalt tillhandahåller allmänheten.⁵¹

Den viktigaste inskränkningen i friheten att avtala ligger i indelningen av civilrätten i dispositiva och tvingande regler. De tvingande reglerna hindrar att parterna sluter ett avtal med innehåll som strider mot tvingande rätt. De dispositiva reglerna har parterna däremot möjlighet att avvika från genom sitt avtal.⁵² Även inom försäkringsrätten är avtalsfriheten av betydelse och i flera avseenden kan avvikelser i försäkringsvillkoren tillåtas utan att det går ut över skyddet för försäkringstagaren. I de fall det finns ett samhällligt intresse av det, exempelvis för att tillgodose jämlikhet i avtalsförhållandet, måste dock avtalsfriheten ge vika.⁵³ FAL är skriven på det viset att alla regler är tvingande till förmån för försäkringstagarsidan om inte annat särskilt anges.⁵⁴ Vissa regler, såsom skyddet för den skadelidande vid ansvarsförsäkring, kan inte avtalas bort så att det går ut över denne.⁵⁵

Värderingsreglerna, för bestämmandet av försäkringsersättningens storlek, som föreskrivs i 6:2 FAL är dispositiva och avtalsparterna kan således avtala om andra metoder för beräkning av försäkringsersättningen.⁵⁶

3.6 Tolkning av försäkringsavtal

Inte sällan uppstår det oklarheter om försäkringsavtalets innebörd. Det är svårt för försäkringsbolagen att utforma avtalen på ett sådant sätt att det inte finns några tveksamheter om hur avtalen ska tolkas. Till följd av detta är tolkningstvister vanliga även om de sällan går till domstol. Då försäkringsavtalet är ett standardavtal får tolkningsprinciper för avtal av detta slag tillämpas. Vid tolkning av andra slag av avtal fästs det vikt vid individuella förhållanden vid det enskilda avtalet. Vid tolkning av försäkringsavtal bortser man däremot i stort sett från den enskilde försäkringstagarens inställning. Vid konsumentförsäkringar tillämpas ofta den så kallade oklarhetsregeln, vilken innebär att i de fall avtalsvillkoret inte är fullt klart, tolkas det till försäkringsgivarens nackdel.⁵⁷ Denna regel finns stadgad i 10 § lagen om avtalsvillkor i konsumentförhållanden⁵⁸ och bygger på att försäkringstagaren ska kompenseras för sitt underläge gentemot försäkringsbolaget. Vid företagsförsäkringar gäller däremot inte denna oklarhetsregel då det anses att särskilda krav kan ställas på ett företag som försäkringstagare. Man menar att det av denna part kan krävas att bestämmelserna läses i sitt sammanhang med ett visst mått av omdöme.

⁵¹ Ramberg & Ramberg (2007) s. 31.

⁵² Ramberg & Ramberg (2007) s. 32.

⁵³ Prop. 2003/04:150, s. 129 f.

⁵⁴ 1:6 1 st. FAL.

⁵⁵ 1:6 2 st. FAL.

⁵⁶ Prop. 2003/04:150, s. 193. Se mer om värderingsreglerna under punkt 5.2.

⁵⁷ Bengtsson (2005) s. 42.

⁵⁸ Lag (1994:1512) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden.

Finns det inte några särskilda skäl mot en sådan tolkning, tolkas ändå i åtskilliga fall ett oklart villkor till försäkringsgivarens nackdel.⁵⁹

Ofta kan man vid tolkningstvister få ledning från avgöranden i tidigare liknande fall. När det gäller tolkning av försäkringsvillkor finns det dock inte mycket domstolspraxis⁶⁰ eftersom dessa tvister sällan kommer till domstolarnas prövning. Istället inrättar försäkringsbolagen villkorsnämnder för att på ett enkelt sätt kunna lösa eventuella tolkningstvister. Nämnderna fungerar som rådgivare men deras utlåtanden följs i de flesta fall. Tidigare fanns Skadeförsäkringens Villkorsnämnd, vilken inrättades gemensamt av försäkringsbolagen, denna nämnd upphörde dock år 2001. I de fall en konsument vill ha ett uttalande i en tolkningstvist kan denne vända sig till ARN, där även konsumentintressen är företrädda. Nämndens uttalanden är inte bindande för domstolen, men blir i verkligheten ofta avgörande för tvisten.⁶¹

⁵⁹ Bengtsson (2005) s. 43 f.

⁶⁰ Några fall finns dock, se exempelvis NJA 2001 s. 750, där tvisten rör innebörden av uttrycket "överskjutande kostnader" i det försäkringsvillkor som i sin helhet lyder "Vid varje tvist är självriskan 20 % av basbeloppet jämte 20 % av överskjutande kostnader", och NJA 2006 s. 53, där tvisten rör hur villkoret i en olycksfallsförsäkring ska tolkas.

⁶¹ Bengtsson (2006) s. 48.

4 Konsumentförsäkring och Företagsförsäkring

4.1 Inledning

Inom skadeförsäkring är det vanligt med kombinerade försäkringar där olika försäkringstyper sätts samman i en försäkring, avsedda att tillfredsställa varje försäkringstagares behov av försäkringsskydd.⁶² Ett moment som återfinns i både företagets fastighetsförsäkring och i villaförsäkringen för konsumenter är egendomsförsäkringen, enligt vilken försäkringstagaren kan få ersättning för skada på egen egendom. Enligt 1:4 FAL, avses med konsumentförsäkring en individuell skadeförsäkring som en fysisk person eller ett dödsbo tecknar huvudsakligen för ändamål som faller utanför näringsverksamhet. Företagsförsäkring definieras i samma bestämmelse som en individuell skadeförsäkring som avser näringsverksamhet eller offentlig verksamhet och annan individuell skadeförsäkring som inte är konsumentförsäkring. Reglerna om konsumentförsäkring är tvingande till konsumentens fördel, medan bestämmelserna om företagsförsäkring, bortsett från några få undantag, är dispositiva.⁶³ I detta kapitel ska redogöras för några särdrag inom konsumentförsäkringen och företagsförsäkringen. I det inledande avsnittet behandlas kontraheringsplikten, vilken tillämpas gentemot konsumenter. Därefter följer ett avsnitt om informationsplikten som åligger försäkringsbolagen. Vidare görs en presentation av underförsäkring, överförsäkring och avslutningsvis första riskförsäkring.

4.2 Kontraheringsplikt

Vid konsumentförsäkring råder kontraheringsplikt⁶⁴, ett försäkringsbolag får således inte vägra att meddela en konsument- eller personförsäkring som normalt erbjuds allmänheten.⁶⁵ Vid företagsförsäkring finns det däremot inte någon plikt för försäkringsbolagen att teckna försäkring, vid avtalets ingående gäller således allmänna avtalsrättsliga principer.⁶⁶ Tanken bakom kontraheringsplikten är att konsumenter mer eller mindre ska ha det försäkringsskydd de önskar, så länge inte försäkringsbolaget har särskilda försäkringsmässiga skäl att vägra skyddet.⁶⁷ De särskilda skälen kan vara av varierande slag och i motiven till FAL anges att det kan röra sig om den befarade skadans omfattning. Det kan till exempel finnas flera dyrbara

⁶² Bengtsson (2005) s. 16.

⁶³ Konsumentförsäkringen regleras i 2 kap. FAL medan företagsförsäkringen regleras i 8 kap. FAL.

⁶⁴ 3:1 FAL.

⁶⁵ Bengtsson (2005) s. 36.

⁶⁶ Bengtsson (2006) s. 318.

⁶⁷ Bengtsson (2006) s. 223 f.

föremål i den lokal som försäkringstagaren avser att försäkra. Vidare kan ett avslag motiveras av att risken för ett försäkringsfall är svårbedömd eller svårkontrollerad, eller det faktum att försäkringstagaren tidigare allvarligt försummat sina förpliktelser mot försäkringsbolaget.⁶⁸ Det blir således en fråga om avvägning mellan parternas intressen i det enskilda fallet.⁶⁹ Enligt bestämmelsen i FAL har konsumenten rätt till en försäkring med det innehåll som normalt erbjuds av försäkringsbolaget. Skulle konsumenten efterfråga ett försäkringsinnehåll som går utöver det sortiment försäkringsbolaget erbjuder, är bolaget inte skyldigt att meddela denna försäkring.⁷⁰

4.3 Informationsplikt

Inom försäkringsrätten råder en långtgående informationsplikt och reglerna i FAL ställer i detta avseende höga krav på försäkringsbolaget.⁷¹ Informationsplikten har sedan länge använts som ett instrument för att komma tillrätta med de eventuella försäkringsrättsliga missförhållanden, som kan uppkomma till följd av den underlägsna ställning en försäkringstagare typiskt sett intar, i förhållande till försäkringsgivaren. I motiven till FAL anges att försäkringen kan framstå som komplicerad för en konsument och innehållet som ofta är tekniskt betonat blir svårtillgängligt för den utan sakkunskap.⁷² Vid företagsförsäkring anses behovet av information vara betydligt mindre än vid konsumentförsäkring och det finns anledning att räkna med att företagen har större vana vid att ingå avtal av detta slag. I stora företag är det inte ovanligt att det finns expertis på försäkringsfrågor och i annat fall anlitas ofta försäkringsförmedlare för att skaffa ett lämpligt skydd. I mindre företag kan behovet av information vara större då ett avtal om företagsförsäkring kan vara komplicerat och svåröverskådligt för en icke sakkunnig. Det har därför ansetts lämpligt att upprätthålla ett informationskrav även för företagsförsäkring.⁷³

Försäkringen har stor ekonomisk betydelse för försäkringstagaren och det är viktigt att denne inte träffas av några negativa överraskningar angående försäkringens omfattning sedan ett försäkringsfall inträffat. Speciella regler har därför utformats för att undvika att så sker. Reglerna om förköpsinformation har tagits fram för att underlätta kundens bedömning av försäkringsbehovet och valet av försäkring. Informationen ska bland annat innehålla de försäkringsvillkor som är av betydelse för kunden för att kunna bedöma kostnad och omfattning av försäkringen. Viktigt är även att tydliga begränsningar av försäkringsskyddet särskilt lyfts fram.⁷⁴

⁶⁸ Prop. 2003/04:150, s. 391 f.

⁶⁹ Bengtsson (2006) s. 226.

⁷⁰ Bengtsson (2006) s. 222 f.

⁷¹ Informationsplikten vid konsumentförsäkring regleras i 2 kap. FAL och enligt 8:1 FAL gäller bestämmelserna i 2:1-7 FAL också vid företagsförsäkring.

⁷² Bengtsson (2006) s. 195 f.

⁷³ Prop. 2003/04:150, s. 207.

⁷⁴ Bengtsson (2006) s. 196.

Vidare finns efterköpsinformationen som innebär att försäkringsbolaget ger en skriftlig bekräftelse på avtalet och framhåller viktiga villkor som kanske inte tillräckligt lyfts fram i förköpsinformationen. Görs inte detta får villkoret inte åberopas mot försäkringstagaren. Det som kan ifrågasättas är vilka villkor som anses särskilt viktiga i försäkringsavtalet. Av 2:4 FAL framgår att försäkringsbolaget ska framhålla villkor som med hänsyn till försäkringens beteckning eller övriga omständigheter utgör en oväntad och väsentlig begränsning av försäkringsskyddet. Kanske kan värderingsreglerna anses vara ett exempel på sådana villkor som försäkringstagaren tydligt måste informeras om för att de ska kunna åberopas gentemot denne, detta är däremot inget som närmre behandlats i doktrinen.⁷⁵

Under försäkringstiden ska sedan försäkringstagaren, i viss utsträckning, informeras om förhållanden som kan vara av betydelse för honom att känna till, som exempel kan det röra sig om en villkorsändring. Får inte kunden denna information gäller samma som vid efterköpsinformationen, villkoret får således inte åberopas mot försäkringstagaren.⁷⁶

4.4 Underförsäkring

Med underförsäkring avses de fall då försäkringsgivaren och försäkringstagaren av någon anledning avtalar om ett lägre försäkringsvärde än vad som framgår av värderingsreglerna i FAL. En byggnad kanske av misstag försäkras för 700 000 kr även om den är värd 900 000 kr. Vid ett försäkringsfall, där byggnaden minskar i värde, blir då frågan om hela skadan ska ersättas.⁷⁷ Både för företagsförsäkring och konsumentförsäkring finns det en speciell regel om underförsäkring.⁷⁸ I konsumentens fall är denna bestämmelse förmånligare än vid företagsförsäkringen.⁷⁹ Enligt FAL kan, vid konsumentförsäkring, en proportionell reducering av ersättningen i dessa fall ske endast då försäkringsbeloppet enligt villkoren ska motsvara det verkliga värdet och i betydande mån understiger detta.⁸⁰ Av motiven till FAL framgår att tanken är att en ganska stor felmarginal får accepteras innan en ersättning sätts ned.⁸¹ När ett företag råkar ut för skada på sin egendom, och det visar sig att försäkringsbeloppet satts till en lägre summa än vad återanskaffningsvärdet för egendomen uppgår till, ersätts bara så stor del av skadan som försäkringsbeloppet utgör av den försäkrade egendomens

⁷⁵ Bengtsson (2006) s. 196.

⁷⁶ Bengtsson (2006) s. 197.

⁷⁷ Bengtsson (2005) s. 86 f.

⁷⁸ Underförsäkring avseende konsumentförsäkring regleras i 6:3 FAL medan underförsäkring vid företagsförsäkring finns reglerat i 8:18 FAL.

⁷⁹ Bengtsson (2005) s. 86 f.

⁸⁰ 6:3 FAL.

⁸¹ Prop. 2003/04:150, s. 194.

hela återanskaffningsvärde. Vid företagsförsäkring tas således ingen hänsyn till underförsäkring.⁸²

4.5 Överförsäkring

Det är inte helt ovanligt att egendomen istället för att underförsäkras, försäkras till ett högre belopp än dess verkliga värde, i dessa fall är egendomen överförsäkrad.⁸³ Det finns inga uttryckliga regler i FAL som behandlar överförsäkring utan det får istället hänvisas till det så kallade berikandeförbudet som, såsom tidigare redogjorts för,⁸⁴ innebär att försäkringstagaren inte får vinna på försäkringsfallet. I princip saknar en överförsäkring betydelse för försäkringsgivaren, då det bara är försäkringstagarens förlust som ersätts. Annat blir det dock om en egendom försäkras genom mer än en försäkring och så kallad dubbelförsäkring⁸⁵ föreligger. Försäkringstagaren kan då vända sig till vilken av försäkringsgivarna han vill för att få ut ersättning för förlusten.⁸⁶

4.6 Första riskförsäkring

Att undervärdera egendom kan medföra otrevliga konsekvenser för försäkringstagaren, därför händer det att försäkringsbeloppet, eller ersättningen, bestäms på ett sådant sätt att följderna av en undervärdering undviks. Ett avtal kan således ingås om att försäkringen gäller ”på första risk”.⁸⁷ En första riskförsäkring innebär att egendomen försäkras intill ett belopp som angivits på förhand, vilket anger den maximala ersättning som kan utgå vid försäkringsfall.⁸⁸ Detta första riskbelopp kan bestämmas oberoende av den försäkrade egendomens verkliga värde. Skulle en skada inträffa ersätts försäkringstagaren intill det belopp egendomen är försäkrad. För skada som uppkommer är försäkringsbolaget således skyldigt att svara för reparationskostnader intill försäkringsbeloppet. Skulle den försäkrade egendomen totalskadas,⁸⁹ ska försäkringsbolaget betala ut hela försäkringsbeloppet till försäkringstagaren så länge inte egendomen är märkbart överförsäkrad.⁹⁰ Första riskförsäkringar tecknas främst för byggnader som ägaren inte avser att återuppföra efter en totalskada, men gärna vill reparera efter en partiell skada.⁹¹

⁸² Lagerström, Peter, *Företagsförsäkring*, Vällingby (2007), s. 49 f.

⁸³ Bengtsson (2005) s. 88.

⁸⁴ Se ovan under punkt 3.3, angående den allmänna rättsgrundsatsen, att ett försäkringsfall inte får resultera i vinst för försäkringstagaren.

⁸⁵ Dubbelförsäkring regleras i 6:4 FAL för konsumentförsäkring och i 8:18 3 st. FAL för företagsförsäkring.

⁸⁶ Bengtsson (2005) s. 88.

⁸⁷ Bengtsson (2005) s. 87.

⁸⁸ Tullberg (1994) s. 100.

⁸⁹ Se mer om begreppet totalskada under 5.2.3.

⁹⁰ Lagerström (2007) s. 49 f.

⁹¹ Tullberg (1994) s. 100. Se mer om begreppet partiell skada under 5.2.3.

5 Allmänt om sakskador

5.1 Inledning

Skadeförsäkringen ingår i både företags- och konsumentförsäkringen och syftar, då skada uppkommer på ett försäkrat föremål, till att utge en ekonomisk prestation som ersättning för den skada som inträffat. Försäkringen avser att täcka den ekonomiska förlust som drabbat försäkringstagaren så att värdet av det försäkrade föremålet inte minskar till följd av skadan.⁹² En viktig begränsning av ersättningen är det tidigare, under punkt 3.3, nämnda berikandeförbudet.⁹³

För ersättning ur skadeförsäkringen ställs följande krav: försäkringsersättningen ska avse att täcka en förlust av ett lagligt intresse, vilket kan uppskattas i pengar, och försäkringstagaren får inte bli väsentligen överkompenserad.⁹⁴ I detta kapitel behandlas sakskador i ett allmänt sammanhang. Betydelsen av den skadeståndsrättsliga regleringen vid sakskador kommer även att belysas i ett särskilt avsnitt, liksom förbudet mot berikande till följd av ett försäkringsfall.

5.2 Värdering vid sakskada

5.2.1 Begreppet sakskada

Inom försäkringsrätten finns inte någon tydlig definition av vad som menas med begreppet sakskada. Av denna anledning har HD i NJA 1996 s. 68 uttalat att begreppet sakskada bör tolkas på samma sätt som enligt SkL. Inom skadeståndsrätten definieras sakskador såsom fysiska skador på fast egendom och lösa föremål. En sakskada behöver inte påverka användbarheten av föremålet, utan kan även innebära rent utseendemässiga förändringar. Om en egendom försämras genom att dess funktion förloras eller blir betydligt nedsatt är det också fråga om en sakskada. Som sakskada behandlas även de fall då egendom förloras, både permanent och tillfälligt.⁹⁵

5.2.2 Lagreglering

I 6:2 FAL återfinns huvudregeln för hur försäkringsvärdet ska beräknas i samband med skadevärderingen. Bestämmelsen stadgar att den försäkrade egendomens värde ska anses motsvara återanskaffningspriset omedelbart före försäkringsfallet med avdrag för ålder och bruk samt, när skadan inte avser byggnad, för nedsatt användbarhet och annan omständighet. I de fall

⁹² Tullberg (1994) s. 21.

⁹³ Tullberg (1994) s. 35.

⁹⁴ 6:1 FAL.

⁹⁵ Hellner, Jan, Johansson, Svante, *Skadeståndsrätt*, Stockholm (2006), s. 98.

en återanskaffning inte är möjlig, ska värdet istället anses motsvara vad det skulle ha kostat att omedelbart före försäkringsfallet anskaffa likvärdig egendom. Om egendomen kan repareras på ett godtagbart sätt beräknas värdet av den skadade egendomen på samma sätt som vid en återanskaffning.⁹⁶

Det värde som räknas fram med hjälp av denna metod kallas för dagsvärdet och vid beräkningen tas hänsyn till en eventuell minskning av föremålets värde.⁹⁷ I princip ska värderingen av skada ha en objektiv karaktär, den försäkrade ska inte kunna åberopa speciella omständigheter som i hans hand ger egendomen ett särskilt värde.⁹⁸ En motsats till dagsvärdet är nyvärdet, enligt vilket föremålets värdeminskning inte påverkar försäkringsersättningen i samma utsträckning som vid en beräkning av dagsvärdet.⁹⁹ Dagsvärdemetoden och nyvärdemetoden är de två centrala beräkningsmetoderna för fastställandet av försäkringsersättningen och behandlas mer utförligt i kapitel 5.¹⁰⁰ Av 6:2 2 st. FAL framgår att bestämmelsen om hur försäkringsersättningen ska beräknas är dispositiv, vilket innebär att andra beräkningsmetoder kan tillämpas av försäkringsbolagen. Stadgandet ger ingen ledning för hur praktiska frågor ska lösas, utan lagstiftaren utgår från att bolagens försäkringsvillkor ska ge närmare anvisning om värderingen.¹⁰¹

5.2.3 Särskilt om värdering vid skada på byggnad

Skaderegleringen vid skada på byggnad skiljer sig något från reglering av övriga sakskador.¹⁰² Enligt FAL ska, precis som vid övriga skador på egendom, ett avdrag göras för ålder och bruk. Däremot görs inget avdrag för nedsatt användbarhet och annan omständighet vid skada på byggnad.¹⁰³ I GFAL skiljdes det mellan det fall att byggnaden återställdes respektive inte återställdes. När byggnaden återställdes skulle inte något värdeminskningssavdrag på grund av nedsatt användbarhet eller annan omständighet göras. Ett avdrag skulle däremot, enligt GFAL, fortfarande göras för skillnaden mellan gammalt och nytt. Detta avdrag var att jämställa med avdraget för ålder och bruk enligt dagsvärdemetoden.¹⁰⁴

Vid skada på byggnad görs en bedömning av om skadan ska anses vara en partiell skada eller en totalskada. Med partiell skada avses de skador då endast en del av byggnaden blivit skadad och således fortfarande har ett värde. En partiell skada kan som exempel innebära att ett golv förstörts på

⁹⁶ I GFAL stadgades dagsvärdet i 37 §.

⁹⁷ Tullberg (1994) s. 64.

⁹⁸ Prop. 2003/04:150, s. 439.

⁹⁹ Tullberg (1994) s. 64.

¹⁰⁰ Tullberg (1994) s. 141.

¹⁰¹ Bengtsson (2006) s. 293.

¹⁰² Tullberg (1994) s. 75.

¹⁰³ 6:2 FAL.

¹⁰⁴ Tullberg (1994) s. 75.

grund av vattenläckage eller att köket blivit röskadat vid en mindre brand.¹⁰⁵ Med totalskada avses de fall då byggnaden fått så stora skador att det skulle kosta mer att återställa byggnaden än att riva kvarstoden och bygga nytt. Det är således ekonomiska överväganden som avgör om en skada är partiell eller total. I de fall tveksamheter uppstår angående om byggnaden ska återställas, eller byggas upp på nytt, brukar det vara bättre att uppföra en ny byggnad. Om försäkringsbolaget i ett gränsfall väljer att återställa den skadade byggnaden är det inte ovanligt att ytterligare skador eller brister upptäcks under arbetet och då kan det sluta med att ett återställande blir betydligt dyrare än om beslutet tagits att uppföra en ny byggnad.¹⁰⁶

Det problem som gärna uppstår i samband med skada på byggnad är vilka krav som ska ställas för att byggnaden ska anses vara återuppförd.¹⁰⁷ Jan Hellner har framfört att det inte kan krävas mer än en väsentlig överensstämmelse avseende byggnadssätt, ändamål och plats.¹⁰⁸ Ebbe Jacobsson menar att återuppförandekravet ofta medför svåra diskussioner med försäkringstagaren och att försäkringstagare i allmänhet har den uppfattningen att om egendomen försäkrats till rätt värde i försäkringsavtalet och premien betalats i tid, ska försäkringsbeloppet vid ett försäkringsfall ersättas oavsett hur, var och på vilket sätt försäkringstagaren väljer att återuppföra byggnaden.¹⁰⁹

Om försäkringstagaren planerat att riva den byggnad som skadats, för att bygga en ny, menar Tullberg att det inte kan undvikas att ett värdeminskningsavdrag görs för minskad användbarhet, trots att lagen stadgar att så inte ska ske vid skada på byggnad. I de fall byggnaden inte återuppförs kan försäkringsbolaget göra avdrag för byggnadens minskade användbarhet före skadan. Det är inte reglerat i FAL hur avdraget för minskad användbarhet ska beräknas vid byggnader, och om det inte heller finns några anvisningar i försäkringsvillkoren, får denna beräkning ske skönsmässigt. Vanligt är dock att försäkringsvillkoren innehåller föreskrifter angående kravet på återuppförande.¹¹⁰

Mer om skada på byggnader följer nedan under avsnitt 6.4.

5.3 Sambandet mellan FAL och SkL

De försäkringsrättsliga reglerna har sedan långt tillbaka ett nära samband med den utomobligatoriska skadeståndsrätten. Rättssystemen erbjuder tillsammans två olika sätt att ersätta en uppkommen skada.

¹⁰⁵ Radetzki, Marcus, *Skadeståndsberäkning vid sakskada*, Stockholm (2004), s. 104.

¹⁰⁶ Fredrik Rung, Chef för besiktning av egendomsskador, Trygg Hansa Försäkrings AB.

¹⁰⁷ Tullberg (1994) s. 75.

¹⁰⁸ Hellner (1965) s. 235.

¹⁰⁹ Jacobsson, Ebbe, FAL:s regler om värdeersättning, Ur Bör försäkringsersättningen reformeras, Sölvesborg 1968, s. 109.

¹¹⁰ Tullberg (1994) s. 76 f.

Försäkringsrätten ersätter en uppkommen skada till följd av ett avtalsförhållande medan det skadeståndsrättsliga systemet ersätter oberoende av om avtalsförhållande föreligger eller ej. Antingen kan den skadelidande välja att få ersättning genom ett av alternativen, eller kan han välja att få ersättning både försäkringsrättsligt och skadeståndsrättsligt, genom så kallad kumulerad ersättning. Den skadelidande kan exempelvis begära skadeståndsrättslig ersättning för den förlust försäkringen inte kan ersätta. Det finns även tillfällen då en skadelidande inte kan få ersättning vare sig på det ena eller andra sättet. En sådan situation kan uppkomma då han underlåtit att skaffa sig försäkringsskydd.¹¹¹

En genomgående tanke under 1900-talet har varit att försäkringen utgör ett lämpligare medel än skadeståndet för att tillgodose den skadelidandes intressen. När en försäkring tecknas slås vid ett försäkringsfall förlusten ut på ett kollektiv och drabbar således inte den enskilda individen lika hårt som om denne ej varit försäkrad. Genom att försäkra sig kan man i stort sett vara helt säker på att den ersättningsskyldige kan ersätta en skada när den uppkommer, vilket inte framstår som lika säkert inom skadeståndsrätten. Genom ansvarsförsäkringen skapas möjligheten att föreskriva ett strikt skadeståndsansvar, vilket gynnar de skadelidande samtidigt som de ansvariga inte drabbas alltför hårt.¹¹²

SkL och övrig skadeståndslagstiftning utgör idag ett blandat system, där försäkringssynpunkter inverkar på olika sätt. Ett exempel på en sådan lösning, är att ett skäligt avdrag ska göras från den skadeståndsrättsliga ersättningen, för eventuell försäkringsersättning som den skadelidande fått utbetald. Med detta menas att skadeståndsreglerna gäller med visst avdrag för vad som utgår på grund av försäkring på skadelidarsidan.¹¹³

Ett annat exempel där skadeståndsrätten och försäkringsrätten samverkar är genom bestämmelsen i 5:7 SkL, i vilken stadgas att ett skadestånd med anledning av sakskada enligt första punkten i bestämmelsen omfattar ersättning för sakens värde eller reparationskostnad och värdeminskning.¹¹⁴ Enligt SkL framgår således att ett skadestånd avseende sakskada ska bestämmas till ett belopp motsvarande det skadade föremålets värde, vad som inte framgår är hur detta värde ska fastställas.¹¹⁵ Av förarbetena till SkL anges att bestämmandet av värdet för skadad egendom får bedömas enligt de principer som anses gälla för närvarande.¹¹⁶ Då det inte inom

¹¹¹ Bengtsson (2006) s. 106.

¹¹² Bengtsson (2006) s. 107.

¹¹³ Bengtsson (2006) s. 109 f.

¹¹⁴ Se NJA 2001 s. 65 I och II, angående skada på husdjur som enligt HD inte kan betraktas som "vilken sak som helst". Det ansågs rimligt att ägaren sökte vård för djuret även om kostnaden för vården översteg djurets ekonomiska värde. Se även NJA 1971 s. 126, där tvisten rörde bestämmande av ersättning för skada på 10 år gammal bil genom trafikolycka. Domstolen ansåg att det skulle ha blivit betydligt billigare att anskaffa en likvärdig bil än att reparera den skadade bilen. Således utbetalades endast en ersättning motsvarande kostnaden för att anskaffa en likvärdig bil.

¹¹⁵ Radetzki (2004) s. 71.

¹¹⁶ Prop. 1972:5 Förslag till Skadeståndslag m.m. s. 580.

skadeståndsrätten finns en särskild princip för uppskattning av det skadade föremålets värde, ska skadeståndet som huvudregel motsvara den skadade egendomens dagsvärde så som detta definieras i FAL. Bestämmelsen i 6:2 FAL angående dagsvärdet blir således vägledande vid fastställandet av den skadeståndsmässiga ersättningen, ett tydligt exempel på att de båda rättsområdena har ett nära samband.¹¹⁷

5.4 Berikandeförbudet

Såsom tidigare redogjorts för i uppsatsen, finns det inom försäkringsrätten en princip som säger att försäkringsersättningen är till för att täcka en ekonomisk förlust, och får inte leda till att försäkringstagaren gör en vinst på försäkringen. Detta berikandeförbud har sina rötter redan i 1667 års sjölag, vilken stadgade:

”Ej må någon låta försäkra något gods, inkommande eller utgående, högre än thet rätt och uppriktigt värdt är.”¹¹⁸

Denna princip levde kvar och infördes långt senare även i GFAL med hänvisning till bland annat vad som tidigare gällt inom sjöförsäkringen. Lagstiftaren framförde vikten av att, ur samhällelig synpunkt, upprätthålla principen om att försäkringsfallet inte ska leda till vinning för försäkringstagaren. Principen stadgades i 39 § 1 st. GFAL och lydelsen var:

”Ej vare försäkringsgivaren pliktig att såsom ersättning för inträffad skada utgiva större belopp än som erfordras för förlustens täckande, ändå att överenskommet försäkringsbelopp är större.”

Bestämmelsen var visserligen dispositiv, men den hade stor påverkan på bestämmelserna om skadereglering i försäkringsvillkoren. Det var vanligt förekommande att bolagen i sina villkor inledde med ett citat av paragrafen eller en redogörelse för berikandeförbudet.¹¹⁹ Det som kan ifrågasättas i detta sammanhang är var gränsen för vinning går. Räcker det att försäkringstagaren går med vinst med en krona för att förbudet ska aktualiseras eller finns det ett tak för hur mycket försäkringstagaren får tjäna på ett skadefall? Tullberg hänvisar till äldre rättspraxis inom sjörättens område där man satt en gräns på 25 - 30 procents vinst.¹²⁰ Dessa rättsfall är dock gamla och Tullberg menar därför att ersättningen, vid tillämpandet av bestämmelsen i GFAL, inte fick överstiga föremålets dagsvärde med mer än cirka 30 procent.¹²¹ Vid införandet av den nya FAL slopades berikandeförbudet i 39 § GFAL, men tanken att den försäkrade inte ska vinna på försäkringsfallet spelar en viktig roll även enligt den nya

¹¹⁷ Radetzki (2004) s. 72.

¹¹⁸ Tullberg (1994) s. 40.

¹¹⁹ Tullberg (1994) s. 42 f.

¹²⁰ Tullberg (1994) s. 47.

¹²¹ Tullberg (1994) s. 51.

lagstiftningen.¹²² Principen fungerar som en grundläggande försäkringsmässig tankegång inom skadeförsäkringen och får betydelse bland annat enligt reglerna om värdering av egendom¹²³ och om dubbelförsäkring¹²⁴ skulle föreligga. Av motiven till FAL framgår att principen även är av stor vikt vid villkorstolkning.¹²⁵

I förarbetena till nya FAL uttalades att berikandeförbudet inte skulle föras in i den nya lagstiftningen. Det skulle däremot presumtionsregeln om att den försäkrade vid skada på den försäkrade egendomen, i de fall inte annat avtalats, endast har rätt till ersättning för den ekonomiska skadan som uppkommit genom att värdet av själva egendomen minskat eller gått förlorat. Som skäl för slopandet av förbudet framfördes att det skiljde sig från övriga regler i FAL genom att det var tvingande till nackdel för försäkringstagaren. Sådan lagstiftning framstod som annorlunda i ett system som i övrigt gick ut på att skydda den försäkrade. Regeln om berikandeförbud hade vidare frångåtts i praktiken, bland annat genom en så kallad nyvärdesförsäkring¹²⁶, vilken bidragit till att regeln kändes föråldrad. Mot bakgrund av angivna skäl ansåg FRK att berikandeförbudet inte borde tas upp i en ny lagstiftning. Regeringen, och sedermera även Riksdagen, delade denna uppfattning.¹²⁷

¹²² Bengtsson (2006) s. 61.

¹²³ 6:2 FAL.

¹²⁴ 6:4 FAL.

¹²⁵ Prop. 2003/04:150, s. 192.

¹²⁶ Med nyvärdesförsäkring menas att egendom efter återanskaffning inte ersätts i sitt begagnade skick, utan efter vad motsvarande egendom skulle kosta som ny. Se mer om nyvärdesförsäkring under punkt 6.3.1.

¹²⁷ Prop. 2003/04:150, s. 190 ff.

6 Värdering

6.1 Inledning

Vad gäller bestämmandet av försäkringsersättningen innehåller FAL, bortsett från en bestämmelse om underförsäkring, samma regler för konsument- och företagsförsäkring, således tillämpas i stor utsträckning samma principer för värderingen av försäkringsersättningen.¹²⁸ För att beräkna hur stor försäkringsersättning som ska betalas ut till försäkringstagaren vid sakskada, tillämpas av försäkringsbolagen i huvudsak två värderingsmetoder, dagsvärdemetoden och nyvärdemetoden. Den värderingsmetod som anvisas av lagstiftaren är dagsvärdemetoden, medan nyvärdemetoden saknar stöd i lag.¹²⁹ Detta kapitel inleds med en mer ingående presentation av beräkningsmetoderna än vad som gjorts i föregående kapitel. Därefter följer ett avsnitt med särskilda värderingsregler för skada på byggnad och slutligen redogörs för bevisbördeproblematiken inom försäkringsrätten.

6.2 Ersättning enligt dagsvärdet

6.2.1 Beräkning av dagsvärdet

Såsom tidigare redogjorts för,¹³⁰ regleras beräkningen avseende dagsvärdet i 6:2 FAL. Vid bestämmandet av försäkringsersättningens storlek ska enligt stadgandet utgångspunkten vid beräkningen tas i återanskaffningspriset. När en återanskaffning inte är möjlig ska istället anskaffningskostnaden för likvärdig egendom användas som utgångspunkt vid beräkningen. I de fall egendomen kan repareras på ett godtagbart sätt ska ersättningen motsvara reparationskostnaden.¹³¹ Regleringen i 6:2 FAL är inte fullständig och det framgår av 6:2 2 st. FAL att bestämmelsen är dispositiv, således kan andra beräkningsgrunder föreskrivas.

KFL byggde på tanken att de helt skilda situationer, där ersättningsbestämmelserna skulle tillämpas, passade bäst för reglering i försäkringsvillkoren.¹³² I stort sett samma inställning ligger bakom stadgandet i den nya FAL.¹³³ I bolagens försäkringsvillkor anges dagsvärdet som det värde ett föremål har sedan det från kostnaden för ett nytt föremål gjorts avdrag för värdeminskningen till följd av ålder, förslitning, modernitet och minskad användbarhet. Att ersättningen enligt

¹²⁸ 8:18 FAL.

¹²⁹ Tullberg (1994) s. 141.

¹³⁰ Se punkt 5.2.2.

¹³¹ Prop. 2003/04:150, s. 193 f.

¹³² SOU 1977:84, s. 116.

¹³³ SOU 1989:88, s. 202 f. och prop. 2003/04:150, s. 193.

försäkringsbolagens villkor påverkas av egendomens modernitet, är något som inte uttryckligen regleras i lagens beskrivning av dagsvärdeprincipen. Det kan således konstateras att en viss utveckling skett på området genom att bolagen infört graden av modernitet som en egen värdeminskingsgrund. Tidigare användes termen omodern enbart som ett förtydligande till vad som menas med nedsatt användbarhet.¹³⁴

Vid bestämmandet av hur stor försäkringsersättning som ska betalas ut till försäkringstagaren, börjar försäkringsbolaget med att avgöra hur mycket den skadade egendomen minskat i värde före skadetillfället. En undersökning görs således för att utreda om något värdeminskingsavdrag ska göras från ersättningen. Om egendomen minskat i värde med mer än en tredjedel, utgår endast dagsvärdeersättning.¹³⁵ Om detta inte är fallet, utgår ersättning för nyvärdet.¹³⁶ Försäkringsbolagen måste därför avgöra huruvida föremålets värde minskat med mer än en tredjedel. Svaret på hur detta går till återfinns i bolagens villkor, där riktlinjer satts upp för hur mycket olika typer av föremål i allmänhet minskar i värde under en viss tidsperiod. Olika föremål har olika långa livslängder och värdet sjunker därför snabbare för vissa typer av saker.¹³⁷

Efter det att ett eventuellt värdeminskingsavdrag gjorts, görs det enligt FAL viktigaste avdraget, nämligen avdraget för ålder och bruk. Lagen ger däremot inga riktlinjer för hur detta avdrag ska beräknas, men tanken torde vara att försäkringstagaren inte ska göra en vinst på försäkringsfallet genom att få ett nytt föremål istället för det skadade föremålet, vilket minskat i värde sedan det köptes. De flesta saker slits av användning och även de saker som inte används minskar i värde på grund av sin ålder. Av förarbetena till FAL framgår endast att ett avdrag för ålder och bruk ska göras och att värderingen av skadan bör bygga på väsentligen samma principer som GFAL.¹³⁸

I KFL föreskrevs att försäkringsvillkoren skulle innehålla regler om värderingen av skadad egendom och annan förlust till följd av försäkringsfallet. Frågan om hur försäkringsersättningen skulle bestämmas ansågs inte lämpad för reglering genom denna lag.¹³⁹

Avdraget för ålder och bruk består i både ett objektiva och ett subjektiva moment. Åldern utgör ett objektiva moment då föremålet blir äldre oavsett vem som äger det. Vad gäller avdraget för slitage till följd av att objektet brukats, är det oundvikligt att hänsyn tas till subjektiva moment. Om ägaren till föremålet är varsam vid användningen och vidtar det underhåll och de reparationer som krävs, är varan i bättre skick än om en mindre aktsam person brukat den. Kan försäkringstagaren styrka, med exempelvis kvitton,

¹³⁴ Tullberg (1994) s. 147.

¹³⁵ Tullberg (1994) s. 148.

¹³⁶ Se avsnitt 6.3.

¹³⁷ Tullberg (1994) s. 148.

¹³⁸ Prop. 2003/04:150, s. 193 f.

¹³⁹ Prop. 2003/04:150, s. 191.

foton eller dylikt, att ett föremål varit i bättre skick än motsvarande föremål av samma ålder, ska denne inte drabbas av ett lika stort avdrag som den som inte vidtagit samma åtgärder. För att bestämma hur stort avdraget för ålder och bruk ska vara, bör utgångspunkt tas i föremålets förväntade livslängd, det vill säga den objektiva livslängden. Med utgångspunkt i den objektiva livslängden beräknas sedan värdeminskningen utifrån förutsättningen att föremålet minskar med lika mycket i värde för varje år under föremålets livslängd. När beräkningen görs på detta vis kan det hända att ett föremål fortfarande är fullt användbart trots att dess objektiva livslängd passerats. Skicket på varan beror givetvis i de flesta fall på hur aktsam brukaren varit och i det fall föremålet, efter den objektiva livslängden, fortfarande är fullt brukbart skulle det framstå som orimligt om inte subjektiva hänsyn kunde tas och ett justerande av skalan för den procentuella värdeminskningen i det enskilda fallet inte kunde göras. Ofta innehåller försäkringsvillkoren regler om hur värdeminskningens avdraget för ålder och bruk ska tillämpas, och lagens dispositiva regler åsidosätts därigenom.¹⁴⁰

6.2.2 Värderingsregler för viss typ av egendom

Flera försäkringsbolag tillämpar, förutom de generella principerna för skadevärdering, speciella värderingsregler för viss typ av egendom. Det är inte ovanligt att skillnaderna mellan bolagens villkor är stora, både vad gäller indelningen av föremål i olika egendomsgrupper och vilka föremål som omnämns i klausulerna. Ett exempel på föremål som utgör en sådan grupp är hushållsmaskiner. Anledningen till att olika sorters egendom delas in i skilda grupper, är att sakernas värde beräknas på olika sätt. Värdet på en spis sjunker exempelvis snabbare än värdet på ett tak, vilket motiverar att ersättningen beräknas annorlunda beroende på vilket slags föremål det rör sig om.¹⁴¹

6.3 Ersättning enligt nyvärdet

6.3.1 Nyvärdesförsäkring

Möjligheten att försäkra egendom till nyvärdet har tillkommit efter det att GFAL togs i bruk och till skillnad från dagsvärdemetoden saknar nyvärdemetoden stöd i lag. Vid ersättning enligt nyvärdet täcker försäkringen, under vissa förutsättningar, kostnaden för att återanskaffa ett nytt föremål istället för det skadade och inga avdrag görs för värdeminskning till följd av ålder och bruk.¹⁴² Nyvärdesförsäkringen är en vanlig försäkringsform och används främst vid försäkring av lösöre, byggnader och maskiner, men även ibland för motorfordon. Då ersättning för nyvärdet inte är lagreglerat, kan villkoren för försäkringen variera både mellan de olika försäkringsbolagen och beroende på vilken egendom det rör

¹⁴⁰ Tullberg (1994) s. 69 ff.

¹⁴¹ Tullberg (1994) s. 151 ff.

¹⁴² Tullberg (1994) s. 141.

sig om. Mats Tullberg har framfört, att även om det är mycket vanligt att försäkra egendom till nyvärdet, är det tveksamt om det går att påstå att försäkringsformen blivit så dominerande att ersättningen in dubio ska utgå i formen av nyvärdeersättning. Det måste således, enligt Tullberg, förutsättas att det i det enskilda fallet är uttryckligt avtalat om att ersättning enligt nyvärdet ska utgå.¹⁴³

6.3.2 Förutsättningar för ersättning

För att ersättning enligt nyvärdet ska medges, ställer försäkringsbolagen vissa krav på den egendom som återanskaffas. Formuleringarna av dessa krav skiljer sig åt mellan olika försäkringsbolag.¹⁴⁴ Ett exempel på formulering som tillämpas av Länsförsäkringar är att *”nyvärdet är det värde som ett föremål av samma eller lika ändamålsenligt slag skulle haft om det anskaffats som nytt vid skadetillfället”*.¹⁴⁵ Ett annat exempel som används av Trygg Hansa är att *”ersättning utgår för vad det i handeln kostar att köpa ny likvärdig egendom”*.¹⁴⁶ Nästa fråga blir då hur stora likheterna måste vara mellan den skadade egendomen och den egendom som återanskaffas. Även här skiljer sig försäkringsbolagens tillämpning av olika principer åt. Vissa bolag gör en strikt tolkning av villkoren och kräver att den återanskaffade egendomen, i största möjliga utsträckning, ska vara identisk med den skadade egendomen. Är det ett parkettgolv i bok som skadats, och ett sådant erbjuds på marknaden, är det detta och inte ett parkettgolv i ek som ska återanskaffas. Skulle försäkringstagaren i ett sådant läge välja alternativet i ek, utgår istället en ersättning enligt dagsvärdet. Är parkettgolvet i ek billigare än det i bok, torde det dock inte finnas något hinder för försäkringstagaren att välja detta. Det godkänns alltid att ett billigare alternativ väljs.¹⁴⁷ Det finns även de försäkringsbolag som inte gör den strikta tolkningen att ett likvärdigt föremål måste vara identiskt. Ofta räcker det med att funktionen är densamma för det föremål som ersätter den skadade egendomen och det ställs således inget krav på ett identiskt utseende.¹⁴⁸

Vanligtvis finns det inte, för de bolag som i villkoren anger att det föremål som återanskaffas ska vara likvärdigt eller av samma slag, något krav på att detta ska vara av exakt samma märke eller modell. Om samma modell finns att tillgå, kan försäkringstagaren däremot inte ersättas med mer än vad det kostar att köpa just denna modell. Väljer försäkringstagaren att köpa en modell av dyrare slag, finns det inget som hindrar denne från att själv lägga till den överskjutande kostnaden.¹⁴⁹ Viktigt att tillägga är att i de fall försäkringstagaren vill ersätta den skadade egendomen med ett billigare

¹⁴³ Tullberg (1994) s. 144.

¹⁴⁴ Tullberg (1994) s. 144.

¹⁴⁵ Länsförsäkringar: Fastighetsförsäkring Villkorsnr: V066:11 (50) s. 46.

¹⁴⁶ Trygg Hansa: Hem-, Villahem- och Fritidsbostadsförsäkring, Försäkringsvillkor 2009-01-01, s. 69 ff.

¹⁴⁷ Tullberg (1994) s. 144 f.

¹⁴⁸ Folksam ställer t.ex. inte något krav på hur den egendom som återanskaffas ska se ut.

¹⁴⁹ Tullberg (1994) s. 145.

alternativ, betalar försäkringsbolaget aldrig ut mellanskillnaden i handen.¹⁵⁰ En annan förutsättning för att försäkringstagaren ska ersättas med nyvärdet är att det skadade föremålet inte får ha minskat alltför mycket i värde. Även här skiljer sig bolagens villkor åt, men vanligtvis sätts en gräns vid att föremålet inte får ha minskat med mer än en tredjedel i värde vid skadetillfället för att det ska ersättas med nyvärdet.¹⁵¹

6.4 Särskilda värderingsregler vid skada på byggnad

6.4.1 Konsumentförsäkring

För skada på hus och tomten som huset står på, finns villaförsäkringen, vilken fungerar precis som den vanliga hemförsäkringen, den enda skillnaden är att villaförsäkringen även omfattar skada på hus och tomten det står på.¹⁵² Det vanligaste sättet att ersätta skador på byggnader är att återställa byggnaden efter skadan. Vad som menas med ett återställande definieras i försäkringsvillkoren som antingen reparation av skadorna eller återuppförande på samma grund, av likadan eller närmast motsvarande, byggnad för samma ändamål. Från kostnaden för att återställa byggnaden görs sedan åldersavdrag för vissa i villkoren specificerade byggnadsdelar. I princip ersätts försäkringstagaren med nyvärdet för skador på husets grund, stomme och väggar, medan åldersavdrag görs för ytskikt, installationer och utrustning. Återställandet ska ske utan dröjsmål och med användande av rationella metoder och material. Det är således dagens byggnadsmetoder som ska ligga till grund för beräkningen av ersättningen.¹⁵³

Vid avgörandet av åldersavdragens storlek tillämpar försäkringsbolagen en tabell för åldersavdrag. I tabellen anges de olika byggnadsdelarna som drabbas av åldersavdrag, samt hur stort avdraget är i procent. Åldersavdraget tillämpas dock inte förrän de olika byggnadsdelarna uppnått en viss ålder, vilken varierar beroende på dess beräknade livslängd. Försäkringsvillkoren kan, som exempel, stadga att ett parkettgolv drabbas av ett årligt åldersavdrag om 5 procent först när det är 15 år gammalt, medan en värmepumpsanläggning har ett procentuellt åldersavdrag med 10 procent redan efter 2 års ålder.¹⁵⁴ Vid mindre skador förekommer det att försäkringstagaren själv reparerar och återställer byggnaden. Försäkringsbolaget ersätter då dennes förväntade arbetsinsats, förutsatt att bolaget gjort bedömningen att försäkringstagaren besitter den kompetens som krävs för arbetet. På så vis kan skadekostnaden hållas nere.¹⁵⁵ I

¹⁵⁰ Fredrik Rung, Chef för besiktning av egendomsskador, Trygg Hansa Försäkrings AB.

¹⁵¹ Tullberg (1994) s. 145.

¹⁵² Villaförsäkringen är en tilläggsförsäkring till hemförsäkringen.

¹⁵³ Tullberg (1994) s. 168 f.

¹⁵⁴ Trygg Hansas Försäkringsvillkor 2009-01-01, Hem-, Villahem- och Fritidsbostadsförsäkring.

¹⁵⁵ Tullberg (1994) s. 173.

försäkringsvillkoren anges det vid konsumentförsäkring ett maximalt åldersavdrag för varje skadetillfälle. Av Trygg Hansas villkor framgår att det för varje skadetillfälle görs ett maximalt åldersavdrag om 75 000 kronor.¹⁵⁶

I de fall byggnaden inte återställs värderas skadan till vad ett återställande skulle kostat. Det finns dock ett högsta ersättningsbelopp motsvarande skillnaden mellan hela fastighetens marknadsvärde direkt före och direkt efter skadan. Med marknadsvärde avses det belopp som ägaren kan förväntas få vid en försäljning av fastigheten. Det finns även en särreglering i försäkringsvillkoren för de byggnader som har ett förhållandevis lågt marknadsvärde. Då byggnadens marknadsvärde före skadan är lägre än halva kostnaden för att återuppföra byggnaden, har det ansetts orimligt att ersätta försäkringstagaren för ett återuppförande. När det fastställts att byggnaden utsatts för en sådan värdeminskning, ersätts skadan endast med skillnaden i fastighetens marknadsvärde¹⁵⁷ omedelbart före och omedelbart efter skadan. Ersättningen blir således betydligt lägre än om ersättning utgått för ett återuppförande av byggnaden. Denna regel tillämpas i huvudsak på övergivna, fallfärdiga eller onormalt slitna och vanvårdade byggnader.¹⁵⁸

6.4.2 Företagsförsäkring

Företag som vill försäkra sina fastigheter kan teckna en fastighetsförsäkring, vilken bland annat omfattar skada på byggnader genom en egendomsförsäkring.¹⁵⁹ Vid värderingen av en skada på byggnad genom företagsförsäkringen tillämpas två olika värderingsmetoder beroende på om byggnaden återställs eller inte. I de fall byggnaden inte återställs värderas skadan till skillnaden mellan byggnadens dagsvärde¹⁶⁰ direkt före och direkt efter det att skadan inträffat. Vanligast är att byggnaden återställs efter skada och ett återställande ska göras inom två år från skadedagen. Med återställande av byggnaden menas reparation eller återställande på samma grund, av samma eller lika ändamålsenlig byggnad, för samma ändamål. Vid företagsförsäkring¹⁶¹ accepteras att återställandet sker på annan plats inom Sverige, men ersättningen begränsas till vad det högst skulle kosta att återuppföra byggnaden på den tidigare grunden.¹⁶² För kommersiella byggnader ställs inte något krav på identiskt återuppförande, utan återuppförandet kan även ske på annan plats. Skulle det visa sig att byggnadens värde stiger till följd av att byggnaden får en annan plats, ska

¹⁵⁶ Trygg Hansas Försäkringsvillkor 2009-01-01, Hem-, Villahem- och Fritidsbostadsförsäkring, s. 75.

¹⁵⁷ Marknadsvärdet är det pris som sannolikt kan erhållas vid försäljning på den allmänna marknaden. Se Trygg Hansa, Försäkringsvillkor för Hem-, Villahem- och Fritidsbostadsförsäkring, s. 76.

¹⁵⁸ Tullberg (1994) s. 176 f.

¹⁵⁹ Trygg Hansa, Försäkringsvillkor 2009-07-01, Fastighetsförsäkring.

¹⁶⁰ Vid värdering av skada på byggnad i samband med företagsförsäkring, definieras dagsvärdet i första hand som marknadsvärdet och i andra hand som värdet efter de sedvanliga värdeminskningssavdragen.

¹⁶¹ Vad gäller villaförsäkringen accepteras ej återställande på annan plats.

¹⁶² Tullberg (1994) s. 214.

det inte påverka beräkningen av ersättningen. Det ställs däremot ett krav på att återuppförandet ska ske för en verksamhet av samma slag som den som tidigare utövades i byggnaden.¹⁶³ Ändamålsbestämmelsen syftar till att hindra försäkringstagaren från att, genom att uppföra en annan byggnad för ett annat ändamål, göra en oberättigad vinst på försäkringsfallet. Om inte försäkringstagaren uppför en nästan identisk byggnad kan det å andra sidan bli så att han känner sig straffad genom att försäkringsersättningen då inte uppgår till nyanskaffningsvärdet utan endast till det lägre dagsvärdet. Försäkringstagaren kan således, för att få ut ersättning motsvarande nyvärdet, tvingas att återuppföra en byggnad för ett ändamål som inte längre är motiverat ur kommersiell synpunkt. I detta avseende kan försäkringsvillkoren inte anses verka för en rationell reglering av ett försäkringsfall. Det finns dock en bestämmelse i villkoren som säger att återställandekostnaden ska minska med den värdeökning som kan uppstå till följd av ökad ändamålsenlighet, vilken uppkommer till följd av annan omständighet än ändrad plats för byggnaden. Hur denna värdeökning ska hanteras är omdiskuterat. I en opublicerad skiljedom¹⁶⁴ har skiljedomstolen accepterat rätt så stora förändringar av den återuppförda byggnaden utan att avdrag för ökad användbarhet medges. Av domen framgår inte vad som menas med rätt så stora förändringar, men Tullberg drar slutsatsen att avdrag endast medges för den värdeökning som uppkommer genom att en byggnadsdel tillför rörelsen en helt ny funktion, således tas inte små förändringar i beaktande.¹⁶⁵

Om den byggnad som skadas har sjunkit betydligt i värde på grund av försummat underhåll eller liknande, tillämpas en spärregel. I försäkringsbolagens villkor anges att om byggnaden före skadan minskat i värde på grund av ålder, slitage eller omodernitet med mer än halva nyanskaffningsvärdet, ersätts inte nyanskaffningsvärdet utan högst det på grund av ålder, slitage och omodernitet minskade värdet. För installationer i byggnader, såsom hiss, värmepanna, avlopp med mera, fanns det tidigare en särskild värderingsregel. Om dessa föremål inte minskat med mer än 50 procent på grund av ålder, slitage eller omodernitet, ersättes nyvärdet. I de fall värdeminskningen var större ersättes försäkringstagare endast med dagsvärdet.¹⁶⁶ Denna regel tillämpas inte längre av försäkringsbolagen, utan även här görs numera åldersavdrag enligt tabell, precis som vid konsumentförsäkring. En betydande skillnad är dock att det vid företagsförsäkring inte finns någon begränsning för hur stort åldersavdrag som får göras vid varje skadetillfälle.¹⁶⁷

¹⁶³ Tullberg (1994) s. 214 f.

¹⁶⁴ Skiljedom 1991-06-14 (opublicerad), se vidare Tullberg (1994) s. 218 f.

¹⁶⁵ Tullberg (1994) s. 217 ff.

¹⁶⁶ Tullberg (1994) s. 219.

¹⁶⁷ Fredrik Rung, Chef för besiktning av egendomsskador, Trygg Hansa Försäkrings AB. Enligt Fredrik får det generellt anses gälla att åldersavdrag enligt tabell tillämpas av försäkringsbolagen, även om det finns några få procent som avviker från detta och använder sig av andra regler.

6.4.3 Compensatio lucri cum damno

Såsom tidigare redogjorts för, under punkt 5.3, har försäkringsrätten och skadeståndsrätten ett nära samband. Den praxis som finns på försäkringsområdet, avseende hur försäkringstagaren ska ersättas vid skada på byggnad, är närmast obefintlig och det kan därför finnas ett värde i att studera skadeståndsrättslig praxis avseende dessa skador. De skadeståndsrättsliga fall som tagits upp till prövning rör främst ersättning till den skadelidande ur skadevällarens ansvarsförsäkring¹⁶⁸. Inom försäkringsrätten tillämpas principen om att försäkringstagaren inte ska tjäna på ett försäkringsfall, han ska alltså inte genom ersättningen ur försäkringen bli överkompenserad. Inom skadeståndsrätten finns en motsvarande princip, *compensatio lucri cum damno*, vilken innebär att avdrag ska göras för den nytta som följt med förlusten. Enligt principen om *compensatio lucri cum damno* ersätts endast den ekonomiska skadan.¹⁶⁹ Det finns således en princip om förbud mot berikande både inom försäkringsrätten och inom skadeståndsrätten, även om det numera är allmänt erkänt att de båda regelkomplexen inte har något samband.¹⁷⁰ Skadeståndsrättslig praxis kan därför, i avsaknad av försäkringsrättslig praxis, vara till hjälp för att klargöra innebörden av att försäkringstagaren ej till följd av ett skadefall ska berikas. Nedanstående fall visar på principens betydelse inom skadeståndsrätten.

I ett avgörande från Va-nämnden,¹⁷¹ prövades om den skadelidande hade rätt till skadeståndsansättning, utöver vad som erhållits från villaförsäkringen, när suterrängvåning skadats av inträngande avloppsvatten från kommunens va-anläggning. I fastighetens suterrängplan fanns det sammanlagt tre golvbrunnar, genom vilka avloppsvattnet trängde in och orsakade översvämning. Orsaken till översvämningen var ett stopp i det allmänna avloppsnätet på grund av rotinväxt. Ägaren ville i målet ha ersättning för de kostnader som inte täcktes av försäkringsersättningen. De reparationer som gjordes var nödvändiga för att källarplanet skulle återställas så långt som möjligt till den standard som det hade före översvämningen. Vissa material ersattes dock med billigare material. Fastighetens värde hade, enligt ägaren, inte stigit på grund av reparationerna.

Kommunen medgav ansvar för skadorna på fastigheten till följd av översvämningen och hänvisade till skadeståndslagens regler. Vidare ansåg kommunen att det belopp som utbetalats av försäkringsbolaget till husägaren innefattade full och slutlig ersättning för återstående reparationer med mera. Enligt kommunen hade ägaren genom försäkringsersättningen

¹⁶⁸ Genom ansvarsförsäkringen kan man försäkra sig mot risken att bli skadeståndsskyldig. Råkar man till exempel av vårdslöshet skada annan person eller egendom, betalas skadeståndet till den skadelidande, eller åtminstone större delen av det, av den ansvarsförsäkring som man tecknat.

¹⁶⁹ I NJA 1990 s. 705 har uttalats att det när ett skadestånd bestäms inte kan bli fråga om att beakta fördelar för den skadelidande som ej på något sätt går att hänföra till en vinning av ekonomiskt slag.

¹⁷⁰ Hellner & Johansson (2006) s. 374.

¹⁷¹ Mål nr. Va 113/01.

blivit skäligen kompenserad för de skador som uppstått genom översvämningen.

Va-nämnden hade att pröva om ägaren hade rätt till ytterligare ersättning än den som erhållits från försäkringsbolaget eller med andra ord om det föreligger någon skillnad mellan försäkringsersättningen och rätten till skadestånd. Eftersom annat inte är föreskrivet bestäms skadeståndet enligt reglerna i 5:7 SkL. Nämnden fann mot bakgrund av praxis, som har utvecklats för ersättning av minskat boendevärde och eget arbete, att den ersättning ägaren erhållit från försäkringsbolaget inte har varit lägre än vad som kan anses brukligt. Ägarens talan kunde därför inte bifallas i detta avseende. Vad gäller ersättning för byggnadsarbeten var omständigheterna annorlunda. Husägaren hade inte fått ersättning för alla de utlägg hon gjort till följd av skadan. Även här var frågan om ägaren fått det skadestånd hon var berättigad till, det vill säga om hon haft sådan nytta av den här omtvistade delen av reparationskostnaderna, att den därför inte berättigar till skadestånd (*compensatio lucri cum damno*). Den skadade fastigheten beräknades ha ett marknadsvärde på cirka 3 300 000 kr. Va-nämnden gjorde en bedömning av de reparationsarbeten som gjorts. Att golven i suterrängdelen med trösklar och socklar var utbytta och att nya tapeter tillkommit i denna del av huset torde värdemässigt sakna nämnvärd betydelse för en fastighet med ett beräknat marknadsvärde som överstiger 3 miljoner kronor. Detta gäller särskilt med hänsyn till att den nya inredningen inte har utförts i några exklusiva material eller tillfört fastigheten något ytterligare. Vid bedömningen av om reparationen medfört någon ekonomisk fördel för villaägaren ska även sådana omständigheter som ålder och förslitning av den skadade egendomen beaktas. En sådan bedömning måste göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. I förevarande fall var det fråga om makar som vid skadetillfället var runt sjuttio år och som inte hade några hemmavarande barn. Va-nämnden fann att ägarens utlägg för reparationsarbeten inte till någon beaktansvärd del motsvarades av någon ekonomisk fördel för henne. Hon skulle därför ersättas för reparationsarbetena.

Fallet från Va-nämnden visar på hur bedömningen ska göras angående frågan om den ersättningsberättigade till följd av en skada blivit överkompenserad. Av nämndens yttrande framgår att hänsyn ska tas till om värdet på fastigheten stigit på grund av de reparationer som vidtagits för att återställa byggnaden, det tas således ingen hänsyn till att källarplanet som sådant blivit renoverat och därmed försatts i ett bättre skick än innan skadetillfället. Det framhävs också i resonemanget att en bedömning ska göras i det enskilda fallet och i just det här avseendet rörde det sig om en fastighet med ett förhållandevis högt marknadsvärde. Hade det rört sig om ett hus med ett väsentligen lägre marknadsvärde kan det därför tänkas att bedömningen i fallet blivit annorlunda. Av domskälen framgår även att det var av betydelse att paret som bodde i huset var äldre och kanske inte hade några planer på att renovera källarplanet. I den skadeståndsrättsliga bedömningen tas också hänsyn till ålder och förslitning på den skadade egendomen, vilket görs även vid den försäkringsrättsliga bedömningen.

Frågan om överkompensation har även varit uppe i ARN för prövning i ett fåtal fall. Såsom tidigare nämnts, ställs frågan ofta på sin spets i samband med att skadelidande kräver ersättning ur skadevållarens ansvarsförsäkring, här följer några fall från ARN där detta prövats.

I ARN 1995-2091 tog nämnden ställning till storleken på skadeståndet i en tvist avseende ersättning för ett skadat handfat och en toalettstol, cirka 30 år gamla. Den skadelidande ville ha ersättning ur ansvarsmomentet i hemförsäkringen och nämnden inledde med att fastställa att en skadelidande som är konsument, ska rikta sitt anspråk på ersättning direkt mot ansvarsförsäkringsgivaren, i den mån denne har tagit ställning till ersättningsfrågan. Den skadelidande hade således talerätt hos nämnden i detta ärende. Enligt 5:7 SkL omfattar skadestånd med anledning av sakskada ersättning för sakens värde eller reparationskostnad och värdeminskning. Enligt nämndens mening kunde avdrag på reparationskostnaden, som är 4000 kr, endast göras om en standardhöjning uppkommit. Beaktas skulle, att 30 år gammalt porslin ofta är av högre kvalitet än dagens porslin. Vid en samlad bedömning fann nämnden, med hänsyn till att nytt och obegagnat porslin trots allt innebär en viss standardhöjning, det vara skäligt att 1/3 av reparationskostnaden fick bäras av den skadelidande själv. Denne borde således erhålla ersättning med 2/3 av reparationskostnaden.

I ARN 2006-6882 yrkade skadelidanden ersättning ur sin byggfelsförsäkring. Då fasadputsens lossnat på hans hus hade han varit tvungen att riva och forsla bort gammal puts, näta och sätta upp ny puts samt färga putsen. Försäkringsbolaget bestred yrkandet och erbjöd ersättning med 35 000 kr. Bolaget menade att beloppet motsvarade den ersättning skadelidanden var berättigad till efter avdrag för ålder och bruk samt självrisk. Nämnden hade således att pröva om något avdrag skulle göras för ålder och bruk. Enligt försäkringsvillkoren värderades ersättning för åtgärdande av fel eller skada enligt skadeståndsrättsliga regler. Reducering kunde ske för åtgärd som innebar en standardhöjning. Bevisbördan för att det föreligger en standardhöjning efter utfört reparationsarbete borde läggas på försäkringsbolaget. Då det i ärendet inte presenterats någon utredning som visar att det här skulle uppstå en standardhöjning, var skadelidanden berättigad till full ersättning för reparationen. Nämnden tillade att det inte, på föreliggande underlag, var möjligt att göra ett uttalande om med vilket belopp ersättningen skulle utgå eller kommentera enskilda ersättningsposter. Dessa frågor fick prövas inom ramen för den fortsatta skaderegleringen.

I ARN 2007-5843 hade den skadelidande köpt en toalettstol av Hornbach Byggmarknad AB. Toalettstolen visade sig ha en defekt koppling och orsakade vattenläckage under tre timmar. Resultatet av detta blev omfattande skador på fastigheten, möbler och mattor. Toalettstolen hade reparerats och fungerar tillfredsställande. Det yrkandet avsåg var ersättning för följskadorna. Skadelidanden hade genom kontakter med fackkunniga

och ett jämförelseobjekt fått klara indikationer på att fastigheten minskat i värde, och menade att det föll på sin egen orimlighet att fastigheten skulle ha ökat i värde genom nya invändiga ytmaterial, det vill säga målning och tapetsering. Enligt fastighetsmäklare finns det ingen relevans mellan marknadsvärde och invändiga ytmaterial i en fastighet, förutom helkaklade badrum. Hornbach hänvisade till principen om *compensatio lucri cum damno*, medan den skadelidande menade att det var fråga om ett väsentligt sänkt marknadsvärde och därmed ekonomisk förlust, om de inte komparerades fullt ut för skadan de inte hade någon skuld i. Ytmaterialet i fastigheten innan skadan var i det närmaste felfritt och utan slitage. Vid reparationen ersattes detta med exakt samma materialval som tidigare för att återställa fastigheten i beboeligt och likvärdigt skick. Tvisten i ARN avsåg att fastställa vilka kostnader som kunde anses skäligen på skadeståndsrättslig grund, genom ansvarsförsäkringen. Nämnden hänvisade till 5:7 SkL och framhöll att det är den som begär skadestånd som för att kunna ha framgång med sitt anspråk måste bevisa att förutsättningarna för skadeståndsskyldighet, inbegripet förekomsten av skada och dess storlek, är uppfyllda. Vad gäller målning- och tapetseringskostnader, det vill säga reparationskostnader, menade Hornbach att skadelidanden skulle hamna i ett ekonomiskt bättre läge än han var innan skadan inträffade, om avdrag för ålder inte görs. Skadeståndslagen ger inte stöd för att ersättning på skadeståndsrättslig grund ska vara underkastad avdrag för ålder och bruk. Nämnden hänvisade till tidigare avgöranden där frågan om en skadevållare var skyldig att betala ersättning för reparationskostnad utan åldersavdrag prövats.¹⁷² Den ståndpunkt som kommit till uttryck i dessa avgöranden innebär att den fördel ett skadefall har inneburit för den skadelidande kan gottskrivas skadevållaren i vissa fall, nämligen om det är fråga om en bestående ökning av värdet på det skadade intresset eller annan ekonomisk vinning. Bevisbördan för att en sådan värdeökning har uppkommit ligger på skadevållaren. I det nu förevarande ärendet hade parterna olika uppfattningar om vilken betydelse de genomförda reparationerna hade på fastighetens värde. Hornbach hade inte presenterat någon utredning som gav stöd för uppfattningen att en bestående värdeökning uppkommit. Vid detta bevisläge och då det inte heller i övrigt fanns någon utredning om att reparationerna inneburit någon ekonomisk fördel för den skadelidande, fann nämnden att ersättning borde betalas för hela reparationskostnaden. Vad gäller sänkt marknadsvärde av fastigheten, hade inte någon bevisning presenterats som mot Hornbachs bestridande gav något stöd för att fastigheten minskat i värde. Skadelidandens yrkande avslogs därför i denna del.

Av ovan refererade ARN-avgöranden kan slutsatsen dras att det för att den skadelidande ska anses överkompenserad krävs mer än att denne fått nytt golv, nya tapeter och dörrar med mera. Det framkommer även att det är skadevållaren som har att bevisa att den skadelidande tjänat på skadan, mer om bevisbördan i försäkringsfall följer i nästa avsnitt, 6.5. Viktigt att anmärka är att en stor skillnad mellan den skadeståndsrättsliga och den

¹⁷² Se ARN 2000-1388, ARN 2005-5303 och NJA 1990 s. 705.

försäkringsrättsliga regleringen, vid bestämmande av ersättning, är att skadeståndsrätten inte föreskriver att ersättning på skadeståndsrättslig grund ska vara underkastad avdrag för ålder och bruk.

6.5 Bevisbördeproblematiken

Bevisfrågor spelar i praktiken en viktig roll inom försäkringsrätten och frågan om vem som har bevisbördan och hur höga krav som ska ställas på dennes bevisning, är därför av stor betydelse. Försäkringstagaren har vanligtvis bättre möjlighet än försäkringsgivaren att få fram uppgifter om händelseförloppet, det kan därför tyckas naturligt att det är försäkringstagaren som ska skaffa fram bevisning om försäkringsfallet. Bevisreglerna varierar dock rörande olika frågor i samband med regleringen av skadan. Såsom huvudregel anses gälla att försäkringstagaren har bevisbördan för att en händelse som omfattas av försäkringen har inträffat, medan försäkringsbolaget har att bevisa att ett undantag är tillämpligt.¹⁷³ Vad gäller vilket beviskrav som ska ställas på försäkringstagaren vid bevisning om att ett försäkringsfall inträffat, har HD i NJA 1984 s. 501 I, där försäkringsbolaget nekade ersättning för en stulen bil, uttalat:

”Av allmänna processuella grundsatser får anses följa att försäkringstagare som gör gällande att försäkringsfall föreligger har bevisbördan för att så är förhållandet. Beträffande frågan om vilket beviskrav som bör ställas på försäkringstagaren i mål av förevarande slag är att beakta följande. Det är av naturliga skäl ofta omöjligt att föra full bevisning att en bil tagits och brukats olovligen. Helt allmänt framstår därför en lindring av beviskravet som påkallad. En avvägning får därvid ske mellan motstridande intressen. Det är å ena sidan angeläget att den lojale försäkringstagaren ska kunna känna trygghet för att hans försäkring verkligen ger honom skydd i en situation av ofta stor ekonomisk betydelse, men å andra sidan är det av vikt för försäkringstagarna som kollektiv att inte risktagandet leder till oacceptabelt höga premier. Med särskild hänsyn till skyddsintresset bör beviskravet formuleras så att försäkringstagaren ska anses ha fullgjort sin bevisskyldighet, om det vid en helhetsbedömning framstår som mera antagligt att försäkringsfall föreligger än att så inte är förhållandet. Vid bedömningen får hänsyn tas till att försäkringstagaren - konsumenten - i allmänhet har betydligt sämre möjligheter än försäkringsgivaren att förebringa utredning i frågor av teknisk natur av betydelse för bedömningen av hans påståenden. Brister i den tekniska utredningen, vilka det varit möjligt och rimligt att avhjälpa, bör därför normalt få gå ut över försäkringsgivaren.”

Det krav som ställs på bevisningen avseende stöldmomentet är, mot bakgrund av vad som ovan refererats, lågt. Det räcker att försäkringstagaren

¹⁷³ Bengtsson (2006) s. 75 f.

gjort det ”mera antagligt”¹⁷⁴ att försäkringsfall föreligger än att så inte är förhållandet.¹⁷⁵ Anledningen till att beviskravet är satt så lågt vid stöldskador är att det ofta föreligger bevissvårigheter om att en stöldskada inträffat. Vid skada på ett golv orsakat av vattenläckage är det exempelvis inte lika svårt att bevisa att det inträffat en skada, det kan därför i vissa fall anses motiverat att tillämpa ett strängare beviskrav.

I NJA 1994 s. 449 I rådde sådana förhållanden som HD ansåg motivera ett strängare beviskrav för konsumenten. I rättsfallet stämde försäkringstagaren Lars-Åke H sitt försäkringsbolag sedan detta nekade honom ersättning för en bilolycka. Lars-Åke H hade en motorfordonsförsäkring hos bolaget, men saknade själv körkort. Kvällen för skadehändelsen hade sambon skjutsat Lars-Åke H till en restaurang och sedan parkerat bilen utanför. Lars-Åke H träffade under restaurangbesöket en person som han tyckte sig känna igen till utseendet och bad denne att skjutsa honom hem i fordonet. Under hemfärden kolliderade bilen med ett träd och totalskadades. Försäkringsbolaget hävdade att det var Lars-Åke H som kört bilen och vägrade betala ut ersättning då denne saknade körkort och dessutom var alkoholpåverkad. I målet var det styrkt att Lars-Åke H vid tidpunkten för olyckan varit berusad. Det avgörande var därför istället om det var han som kört bilen och hur bevisbördan skulle placeras i denna fråga. HD uttalade att det medför stora svårigheter att visa vem som kört en bil vid en viss tidpunkt och att försäkringstagaren i sådana situationer har bättre möjligheter att förebibringa bevisning. Samtidigt kan det också tyckas normalt att den som lånar ut sin bil till någon åtminstone kan uppge dennes namn. HD ålade därför Lars-Åke H bevisbördan för att han inte kört bilen själv och höjde beviskravet till samma nivå som vanligen gäller i civilmål, det vill säga att Lars-Åke H ska styrka att han inte kört bilen själv. Sammantaget fann HD att han inte kunnat styrka att någon annan än han själv kört bilen vid skadetillfället och lämnade därför hans talan utan bifall.¹⁷⁶

Vad som nu sagts gäller konsumentförsäkringar, vad som gäller vid företagsförsäkring har varit föremål för prövning i NJA 1992 s. 113. I målet hade försäkringstagaren nekats ersättning av sitt försäkringsbolag för ett påstått inbrott i en affär hon ägde. Bestridandet från försäkringsbolagets sida grundades på att försäkringstagaren hade stora skulder, att försäkringsbeloppet höjts till det dubbla två dagar innan skadetillfället, att den tekniska utredningen inte tydde på stöld samt att polisen fått tips om att inbrottet var fingerat. HD uttalade att även om det var motiverat att sänka beviskravet för en konsument, behövde inte samma hänsyn tas för en

¹⁷⁴ Bevisning kan vara olika stark. Om något är antagligt innebär det att det föreligger en svag sannolikhet för att, i det här fallet, ett försäkringsfall föreligger. De olika beviskraven är antagligt, sannolikt, styrkt/visat, uppenbart och helt säkert. Ju närmre helt säkert något är, desto starkare bevisning föreligger. Se mer om de olika beviskraven i Ekelöf, *Rättegång IV*, Stockholm (2002), s. 56 f.

¹⁷⁵ Se även NJA 1984 s. 501 II där bevisskyldigheten inte ansågs uppfylld och RH 1988:66, där försäkringstagaren inte lyckats göra det mera antagligt att ett försäkringsfall inträffat och hade således ingen rätt till ersättning ur sin stödförsäkring.

¹⁷⁶ Se även NJA 1994 s. 449 II där HD också uttalade att det var försäkringstagaren som hade att styrka att någon annan än han själv kört bilen vid olyckstillfället.

företagare. Dessa har ofta branschorganisationer som kan ta tillvara deras intressen och det var därför enligt HD rimligt att ställa beviskravet så att det vid en helhetsbedömning skulle framstå som klart mera sannolikt att ett försäkringsfall inträffat än att så inte var förhållandet. Beviskravet är således strängare för företagare än för konsumenter.

När det kommer till frågan om hur försäkringstagaren ska ersättas vid skada på byggnad, enligt dagsvärdet eller enligt nyvärdet, måste hänsyn tas till den allmänna försäkringsrättsliga principen om att försäkringstagaren inte ska tjäna på försäkringsfallet. I den skadeståndsrättsliga praxis som tidigare presenterats, under punkt 5.4.3, behandlades även bevisbördans placering för påståendet om en värdeökning uppkommit till följd av reparation efter ett skadefall. Det finns ingen motsvarande försäkringsrättslig praxis, men det torde kunna antas att vad som gäller angående bevisbördans placering i de skadeståndsrättsliga fallen, i detta avseende även gäller vid försäkringsfall. Även om ARN egentligen inte prövar bevisfall, kan ledning hämtas ur ARN:s praxis, där nämnden särskilt i två ärenden tagit ställning till bevisbördans placering i frågan om huruvida försäkringstagaren ska anses överkompenserad till följd av försäkringsfallet. I ARN 2006-6882 tvistades om ersättning för reparationsarbete till följd av skada på byggnad. Nämnden framhöll att bevisbördan för att det föreligger en standardhöjning efter utfört reparationsarbete bör läggas på försäkringsbolaget. Någon sådan bevisning hade ej presenterats och det gjordes således inget avdrag från ersättningen. Även i ARN 2007-5843, där tvisten rörde följdskador orsakade av läckage från toalettstol, uttalades att bevisbördan för att en värdeökning har uppkommit ligger på skadevällaren.

I 6:2 FAL anges att likvärdig egendom ska anskaffas när en återanskaffning av den skadade egendomen inte är möjlig. Frågan blir då vad som menas med likvärdig egendom. Vem är det som har bevisbördan för att likvärdig egendom anskaffas, försäkringsbolaget eller försäkringstagaren? Vilka beviskrav finns? Bertil Bengtsson skriver, att det när uppskattning av skadan medför problem, kan bli nödvändigt att tillämpa regeln om skälighetsbedömning i 35:5 Rättegångsbalken, RB, för att komma till ett rimligt resultat.¹⁷⁷ 35:5 RB stadgar:

”Om det är fråga om uppskattning av en inträffad skada och full bevisning om skadan inte alls eller endast med svårighet kan föras, får rätten uppskatta skadan till ett skäligt belopp. Så får också ske om bevisningen kan antas medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till skadans storlek och det yrkade skadeståndet avser ett mindre belopp.”

I förarbetena till FAL anges att på samma sätt som den försäkrade har en viss bevisbörda när det gäller försäkringsfallets inträffande, måste han presentera bevisning om skadans storlek. Det framförs även att det i vissa fall kan vara naturligt att tillämpa den särskilda bevisregeln i 35:5 RB under de förutsättningar som gäller för detta. Skälighetsbedömningen kan bli

¹⁷⁷ Bengtsson (2006) s. 294.

aktuell i sådana fall då det kan vara besvärligt att slå fast vilken egendom som är likvärdig med den skadade egendomen, exempelvis när den skadade saken är ett unikt konstverk.¹⁷⁸ Per Olof Ekelöf menar att den väsentliga innebörden av 35:5 p.1 RB, åtminstone måste anses vara, att även en svag bevisning för skadans omfattning och värde är tillräcklig. Försäkringstagaren måste åtminstone göra skadan antaglig.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Prop. 2003/04:150, s. 439.

¹⁷⁹ Ekelöf (2002) s. 108.

7 Analys

7.1 Inledning

Det övergripande syftet med min uppsats har varit att klargöra hur försäkringstagaren, vid skada på byggnad, ska ersättas ur företagsförsäkringen respektive konsumentförsäkringen. Jag har därför studerat hur en värdering av skada på egendom ska göras, och särskilt vad som gäller när skada uppkommer på byggnad. Då värderingsregeln avseende dagsvärdet i 6:2 FAL är dispositiv, är det upp till försäkringsbolagen att själva bestämma vilka beräkningsmetoder som ska tillämpas vid värderingen. I praktiken tillämpas huvudsakligen två metoder, dagsvärdemetoden och nyvärdemetoden. I denna avslutande analys avser jag att belysa de problem som uppkommer vid värdering av skada på byggnad och samtidigt redogöra för en lösning på dessa problem.

7.2 Beräkningen av försäkringsersättning

Både i konsumentförsäkring och i företagsförsäkring finns den så kallade egendomsförsäkringen, vilken avser att täcka den ekonomiska förlust försäkringstagaren drabbas av vid en sakskada. Med sakskada avses fysiska skador på fast egendom och lösa föremål, såsom bilar, kläder och byggnader. Den rättsliga reglering som finns på det försäkringsrättsliga området är FAL, vilken omfattar alla olika typer av försäkringar. Vad gäller konsumentförsäkring är reglerna i FAL övervägande av tvingande art och kan således inte avtalas bort mellan parterna. Vid företagsförsäkring är däremot lagens bestämmelser huvudsakligen dispositiva och kan därmed avtalas bort. I kapitel 6 i FAL återfinns reglerna om bestämmandet av försäkringsersättningens storlek, vilka är tillämpliga både vid konsumentförsäkring och vid företagsförsäkring. Av regleringen i 6:2 FAL framgår att huvudregeln för beräkning av försäkringsersättningen är att uppkommen skada ska ersättas med dagsvärdet. I bolagens försäkringsvillkor anges dagsvärdet som det värde ett föremål har sedan det från kostnaden för ett nytt föremål gjorts avdrag för värdeminskningen till följd av ålder, förslitning, modernitet och minskad användbarhet. Av andra stycket i samma paragraf framgår dock att denna bestämmelse är dispositiv och att andra beräkningsmetoder kan föreskrivas i försäkringsavtalet.

Nyvärdemetoden är en sådan alternativ beräkningsmetod, vilken saknar lagstöd, men som ändå i stor utsträckning tillämpas av försäkringsbolagen. Tanken med att försäkra egendom till nyvärdet är att försäkringen, under vissa förutsättningar, ska täcka kostnaden för att återanskaffa ny egendom istället för den skadade. Till skillnad från ersättning enligt dagsvärdet görs inget avdrag för ålder och bruk. Nyvärdesförsäkringen är en vanlig form av försäkring och används ofta vid försäkring av byggnader. Både konsumenter

och företag kan teckna en nyvärdesförsäkring, men skaderegleringen skiljer sig åt mellan de båda försäkringarna. Regleringen av skador på byggnader skiljer sig från regleringen av övriga saksador och trots att försäkringstagaren har tecknat en nyvärdesförsäkring för sin byggnad, innebär det inte att uppkommen skada alltid ersätts med nyvärdet.

7.3 Skada på byggnad

7.3.1 Konsumentförsäkring

Genom villaförsäkringen ersätts skada både på huset och på tomten som huset står på. Precis som vid företagsförsäkringen skiljs vid värderingen mellan det faktum att byggnaden återställs och det faktum att den inte återställs. Vid totalskada menas med ett återställande att byggnaden ska återuppföras på samma grund, av likadan eller närmast motsvarande, byggnad för samma ändamål. Vid partiell skada avses med återställande att den skadade egendomen antingen repareras eller, om den är för skadad, ersätts med likadan eller likvärdig egendom. För flera i försäkringsvillkoren uppräknade byggnadsdelar, såsom hushållsmaskiner, markis, golv, målning med mera, finns tabeller för åldersavdrag. Vid konsumentförsäkring görs ett maximalt åldersavdrag med 75 000 kronor vid varje skadetillfälle. Pondera att ett hus brinner ner till grunden och att försäkringstagaren är i behov av att bygga upp ett helt nytt hus med allt vad det innebär. Ett maximalt åldersavdrag med 75 000 kronor från ersättningen är då inte särskilt mycket när försäkringstagaren får ett nytt och fräscht hus med nya och moderna installationer. Någon tabell för åldersavdrag finns dock inte för husets grund, stomme och väggar, vilket innebär att skador på dessa delar ersätts med nyvärdet. De krav som ställs på återställandet är att det ska ske utan dröjsmål och med användande av rationella metoder och material.

Om försäkringstagaren väljer att inte återuppföra byggnaden efter en totalskada gör försäkringsbolaget en värdering av vad ett återställande skulle ha kostat. Ersättningen kan dock aldrig överstiga skillnaden mellan fastighetens marknadsvärde omedelbart före och omedelbart efter skadan. De byggnader som totalskadas och redan innan skadan är nergångna och har ett förhållandevis lågt marknadsvärde, kan drabbas av en särreglering om byggnadens marknadsvärde före skadan är lägre än 50 procent av kostnaden för att återuppföra byggnaden. I dessa fall ersätts försäkringstagaren endast med skillnaden i fastighetens marknadsvärde omedelbart före och omedelbart efter skadan.

7.3.2 Företagsförsäkring

Vid värdering av totalskada på byggnad, vilken är företagsförsäkrad genom en fastighetsförsäkring, tillämpas olika metoder för värderingen beroende av om försäkringstagaren väljer att återuppföra byggnaden eller inte. Till skillnad från konsumentförsäkring, tillåts det att byggnaden återuppförs på

annan plats, även om ersättningen begränsas till vad det skulle ha kostat att återuppföra byggnaden på skadeplatsen. I de fall byggnaden återuppförs på en annan plats ska den ändå uppföras för samma ändamål som tidigare. Här tas hänsyn till principen om förbudet mot berikande, då syftet med denna bestämmelse är att försäkringstagaren annars kan göra en obehörig vinst, vilket skulle strida mot nämnda princip. Om försäkringstagaren ändå väljer att återuppföra byggnaden för ett annat ändamål kan försäkringsersättningen minskas med den värdeökning som beräknas uppstå till följd av ökad ändamålsenlighet. Det kan tänkas att försäkringstagaren annars, till följd av försäkringsersättningen, skulle få chansen att starta en "ny inriktning" för sin verksamhet, något han kanske inte kunnat göra om skadan aldrig inträffat. Det svåra vid denna beräkning är hur stora förändringar som ska accepteras innan avdrag görs för ökad nytta. Av den, under avsnitt 6.4.2, opublicerade skiljedomen framgår att "rätt så stora" förändringar accepteras, en formulering som framstår som mycket vag. Svaret torde bli att försäkringsgivaren får acceptera alla förändringar som inte innebär att verksamheten helt byter inriktning. Det skulle framstå som omotiverat att göra avdrag för små förändringar som följer naturligt med utvecklingen och som inte innebär uppenbara merkostnader för försäkringsbolaget. Bolagen får således göra en bedömning i det enskilda fallet.

Precis som vid konsumentförsäkring tillämpas en spärregel för onormalt slitna och ibland fallfärdiga byggnader. Det är därför inte alltid som nyvärdet ersätts vid totalskada på byggnad. Det föreskrivs i försäkringsvillkoren att byggnaden före skadan inte får ha minskat med mer än 50 procent av nyanskaffningsvärdet. Har det skett, ersätts högst det på grund av ålder, slitage eller omodernitet minskade värdet. Om försäkringstagaren, vid skada på en fallfärdig byggnad ersätts med nyvärdet, skulle det innebära att denne blir rejält överkompenserad. En sådan överkompensation skulle som bekant strida mot principen om förbud mot berikande.

När partiella skador uppstår sker ett återställande genom att den skadade egendomen repareras eller byts ut. Jämfört med vad som tidigare gällt vid företagsförsäkring, tillämpas nu istället åldersavdrag enligt tabell, precis som vid konsumentförsäkring. Åldersavdraget bestäms objektivt efter egendomens förväntade livslängd och nyvärdet ersätts därför nu i varierande utsträckning beroende på livslängden för egendomen ifråga.

Vid en jämförelse mellan konsumentförsäkring och företagsförsäkring kan sägas att konsumenter, precis som inom övriga förmögenhetsrättsliga områden, ges ett starkare skydd. En konsument som får en skada på sitt hus drabbas i regel hårdare än om ett företag skulle råka ut för samma sak. Att åldersavdraget för konsumenter begränsas till 75 000 kronor framstår därför mot denna bakgrund som motiverat. Det bör dock tilläggas att avsaknaden av ett maximalt åldersavdrag vid företagsförsäkring, kan slå hårt mot mindre företag. En enskild näringsidkare är ofta att jämföras med en konsument, men trots det tillämpas ändå samma regler för alla företag, oberoende av dessas storlek.

7.4 Förbudet mot berikande

Berikandeförbudet fanns lagstadgat i GFAL men slopades genom införandet av den nya FAL. Att regeln inte fördes in i den nya lagstiftningen motiverades bland annat av att ett förbud mot berikande skiljer sig från övriga regler i FAL på det sättet att regeln är tvingande också till den försäkrades nackdel. Då FAL i övriga delar går ut på att skydda konsumenten framstod därför bestämmelsen som säregen. Ett annat skäl till slopandet var tillkomsten av möjligheten att försäkra egendom till nyvärdet, vilket innebar att försäkringstagaren kunde ersättas för vad motsvarande egendom skulle kosta som ny. Berikandeförbudet lever dock kvar såsom en allmän grundsats, med innebörden att försäkringsfallet inte ska medföra vinst för den försäkrade, och ligger till grund för flera lagregler.

Att försäkringstagaren inte ska tjäna på ett försäkringsfall är således en allmän försäkringsrättslig princip som ska genomsyra ersättningsreglerna i FAL. Vid ersättning enligt dagsvärdet är tanken att detta ska motverkas genom de avdrag som görs från ersättningen till följd av ålder och bruk, samt nedsatt användbarhet och annan omständighet. Försäkringsbolagen har i sina villkor tabeller för hur dessa åldersavdrag ska göras beroende på vilken typ av egendom som skadats. Då den skadade egendomen är relativt ny, ersätts enligt tabellerna ofta nyvärdet. Försäkringstagaren ersätts således med ett belopp motsvarande vad det kostar att införskaffa helt ny egendom. Trygg Hansa föreskriver, som exempel, i villkoren för villaförsäkring att skador på väggar som är målade eller tapetserade ersätts med nyvärdet i upp till fem år, därefter görs ett årligt åldersavdrag med 8 procent per år. Motsvarande tabeller återfinns i företagets fastighetsförsäkring där samma åldersavdrag tillämpas för målning och tapetsering som i villkoren för villaförsäkring.

Vad jag med ovan förda resonemang vill visa, är att det vid tillämpandet av nyvärdesförsäkring är svårt att undvika att försäkringstagaren tjänar på en skada. Om exempelvis en brandskada uppstår på en 4 år gammal målade vägg i ett rum, ersätts försäkringstagaren med 100 procent av kostnaden för att återställa väggen. Just när det rör sig om målning, vilken är relativt enkel att genomföra för gemene man, är det inte ovanligt att denna görs om med ungefär 4-5 års mellanrum för att få till en snabb men avgörande förändring i hemmet eller på företaget. Jag har väldigt svårt att tänka mig att försäkringsbolagen inte accepterar att försäkringstagaren väljer en annan kulör på målarfärgen om priset är detsamma. Detta är bara ett av de exempel som kan ges, vilket visar på att försäkringstagaren ofta, genom de villkor som tillämpas av försäkringsbolagen, berikas till följd av en inträffad skada. Att försäkringstagaren i de flesta fall tjänar på en skada är därför något som, med tanke på hur villkoren formulerats, accepteras av försäkringsbolagen.

Eftersom det inte finns någon försäkringsrättslig praxis som belyser hur principen om berikandeförbudet ska tillämpas, och försäkringsrätten har ett

nära samband med skadeståndsrätten, har jag studerat den skadeståndsrättsliga praxis som finns angående detta. Syftet med denna studie var att undersöka om det från skadeståndsrättsliga fall kan utläsas några vägledande principer på området, även om dessa inte är direkt tillämpliga på försäkringsrättsliga frågor. Inom skadeståndsrätten tillämpas principen om *compensatio lucri cum damno*, vilken precis som det försäkringsrättsliga förbudet mot berikande, innebär att avdrag från den skadeståndsrättsliga ersättningen ska göras för den nytta som följt med förlusten. Under avsnitt 6.4.3 har ett antal rättsfall presenterats som visar på hur denna princip tillämpas inom skadeståndsrätten. I de flesta fall ansågs inte den skadelidande ha berikats på ett sådant sätt att avdrag från ersättningen skulle göras, i vart fall hade inte skadevällaren lagt fram bevisning som talade för detta. En stor skillnad mellan försäkringsrätten och skadeståndsrätten är att försäkringsbolagen ersätter skador till följd av att det finns en försäkring som täcker de skador som uppkommer. Ett försäkringsbolags verksamhet går ut just på att ersätta skador som uppkommer på försäkrad egendom. Inom skadeståndsrätten är det lite annorlunda. Skadevällaren är ofta inte beredd på att tvingas betala skadestånd till en skadelidande och vill därför inte betala ut mer än vad som är absolut nödvändigt. Troligtvis är detta förklaringen till att frågan om berikande varit föremål för tvister inom detta rättsområde. Inom försäkringsbolagens verksamhet är det, såsom ovan nämnts, snarare så att bolagen accepterar att försäkringstagaren i flera fall blir överkompenserad. Skulle det inträffa alltför många skador kan detta regleras genom att höja premierna för försäkringstagarna. Även om det är en lösning som är väl fungerande kan agerandet samtidigt anses strida mot den allmänna grundsatsen ifråga.

Av de skadeståndsrättsliga fallen framhävs att hänsyn ska tas till om värdet på hela fastigheten förändras, vilket genast motiverar varför det i de flesta fall inte gjordes något avdrag för den nytta som följt med förlusten. Om detta även är fallet för den försäkringsrättsliga principen mot berikande, framstår exempelvis inte nyvärdeersättningen vid skada på en målad vägg som stridande mot berikandeförbudet längre. Ett nymålat rum påverkar inte fastighetens marknadsvärde. Det gör däremot ett nytt tak eller ett helkaklat badrum, vilket talar för att nyvärdesförsäkringen i dessa fall ändå strider mot berikandeförbudet.

7.5 Tvist om ersättningens storlek

När en försäkringstagare drabbas av skada på byggnad är det försäkringsbolaget som begär in den information som krävs för att kunna beräkna vilken ersättning som ska utgå för den skadade egendomen. Men vad händer då i de fall när försäkringstagaren anser att han har rätt till högre ersättning till följd av skadan, än vad försäkringsbolaget hävdar?

Inom försäkringsrätten spelar bevisfrågor en viktig roll och bevisbördans placering varierar rörande olika frågor i samband med reglering av skador.

En huvudregel är att försäkringstagaren har bevisbördan för att en händelse inträffat, medan det åligger försäkringsgivaren att bevisa att ett undantag är tillämpligt. Vid konsumentförsäkring räcker det att försäkringstagaren kan styrka att en skada inträffat för att beviskravet ska anses uppfyllt, det föreligger således ett lågt beviskrav för konsumenter. Vid företagsförsäkring ställs däremot högre krav på försäkringstagaren, då denne har att bevisa att det framstår som klart mer sannolikt att ett försäkringsfall inträffat än att så inte är förhållandet.

När det kommer till frågan om bevisbördans placering i en tvist angående hur försäkringstagaren ska ersättas vid skada på byggnad, finns det inte någon försäkringsrättslig praxis att tillgå. Denna avsaknad kan antingen bero på att eventuella tvister avgörs i Försäkringsnämnden eller att det sällan uppstår några konflikter angående ersättningen storlek. Mest trolig är dock den förstnämnda anledningen. Även här tänkte jag att det kunde vara av värde att studera de principer som gäller inom skadeståndsrätten för att se om de möjligtvis kan ge någon vägledning för bevisbördans placering i försäkringsrättsliga tvister avseende denna fråga. Trots att ARN egentligen inte prövar bevisfall kan ledning hämtas ur den praxis där nämnden tagit ställning i frågan. I två fall har uttalats att bevisbördan för att en värdeökning uppkommit till följd av skada ligger på skadevällaren. Om placeringen av bevisbördan i försäkringsfall kan sägas vara densamma, vilket den torde vara, innebär det att det är försäkringsbolaget som ska bevisa att försäkringstagaren till följd av ett skadefall gått med vinst.

I 6:2 FAL anges att, i de fall inte återanskaffning är möjlig, likvärdig egendom ska anskaffas. Frågan kan då ställas vem det är som ska bevisa att det är likvärdig egendom som anskaffats. Av motiven till FAL framgår att det är försäkringstagaren som ska presentera bevisning om skadans storlek, men att det i vissa fall kan bli aktuellt att tillämpa den särskilda bevisregeln i 35:5 RB. Enligt bestämmelsen kan en skälighetsbedömning göras i de fall där det kan vara svårt att fastställa vilken egendom som är likvärdig med den skadade egendomen. Ekelöf har framfört att även en svag bevisning för skadans omfattning och värde måste vara tillräcklig, det räcker således att försäkringstagaren åtminstone gör skadan antaglig.

7.6 Avslutande reflektioner

Trots att slopandet av berikandeförbudet, vid införandet av den nya FAL, motiverades väl och det hänvisades till att det trots allt ändå är en allmän rättsgrundsats att försäkringstagaren inte ska berikas till följd av en skada, ställer jag mig frågande till om denna princip är tillräcklig för att upprätthålla den grundläggande tanken om ett förbud mot berikande. Såsom framgår av resonemanget i uppsatsen, kan slutsatsen dras att försäkringstagaren ofta sätts i ett bättre läge till följd av ett försäkringsfall. Vid en brand där försäkringstagarens byggnad brinner ner och således bedöms vara totalskadad, blir denne ersatt med det belopp det kostar att

återuppföra byggnaden. Det är helt oundvikligt att försäkringstagaren vid en sådan skada försätts i ett bättre läge än han var i före skadans inträffande.

Det kan också diskuteras om det finns någon gräns för hur mycket försäkringstagaren får gå med vinst till följd av ett försäkringsfall. Att döma av försäkringsvillkoren varierar det beroende på vilken egendom som skadas. Låt säga att en spis som har ett nyanskaffningsvärde på 5000 kronor skadas. Trygg Hansas villkor för villaförsäkring stadgar att en spis ersätts med nyvärdet i två år innan ett årligt åldersavdrag görs med 8 % per år. Inträffar skadan medan spisen är mindre än två år gammal, ersätts försäkringstagaren med en ny spis, värde 5000 kronor. Från det att spisen används för första gången minskar den egentligen i värde. Så som tidigare redogjorts för, stadgas olika stora avdrag för olika byggnadsdelar och de olika delarna ersätts med nyvärdet i varierande utsträckning. Det finns alltså, att döma av försäkringsbolagens villkor, inte någon specifik gräns för hur mycket försäkringstagaren får gå med vinst till följd av ett försäkringsfall vid skada på byggnad. Något som däremot måste anses klargjort är att det är accepterat att försäkringstagaren gör en förtjänst till följd av ett skadefall.

För att klargöra vad som gäller angående nyvärdesförsäkringen och hur mycket en försäkringstagare får tjäna på en skada, hade det varit av värde att införa bestämmelser avseende dessa frågor i kapitel 6 i FAL. Då det, mot bakgrund av vad som redogjorts för i uppsatsen, inte tas någon större hänsyn till principen om berikandeförbudet vid bestämmandet av försäkringsersättningen, kan det ifrågasättas om det inte behövs ett återinförande av bestämmelsen. I annat fall ligger det på försäkringsbolagen att se till att en försäkringstagare inte blir oskäligt överkompenserad. Men, så som tidigare nämnts, kan bolagen höja premierna för att få in mer pengar, något som i sin tur slår tillbaka på försäkringstagarna. För att inte hela tanken, om att försäkringstagaren genom sin försäkring enbart ska kompenseras för den ekonomiska skada han lidit, ska urholkas, borde lagstiftaren se över om det inte behövs ett införande av en bestämmelse, vilken stadgar en gräns för hur mycket försäkringstagaren får berikas vid ett skadefall.

Även om det skulle kunna riktas kritik mot försäkringsbolagen för att dessa kanske inte i tillräcklig utsträckning iakttar principen om ett förbud mot berikande, måste det ändå avslutningsvis framhåvas att det trots allt är nödvändigt för försäkringsbolagen att tillämpa ett schabloniserat ersättningssystem, såsom tabellerna för åldersavdrag, för beräkning av försäkringsersättningens storlek. Det skulle medföra alltför stora kostnader att göra en bedömning i varje enskilt skadefall, något som skulle kunna leda till att det blir alltför dyrt att teckna en försäkring.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

SOU 1977:84	Konsumentförsäkringslag.
SOU 1986:56	Personförsäkringslag.
SOU 1989:88	Skadeförsäkringslag.
Ds 1993:39	Ny Försäkringsavtalslag.
Prop. 1972:5	Förslag till Skadeståndslag m.m.
Prop. 1979/80:9	Om Konsumentförsäkringslag m.m.
Prop. 1998/99:87	Ändrade försäkringsrörelseregler.
Prop. 2003/04:150	Ny Försäkringsavtalslag.

Litteratur

Bengtsson, Bertil, *Försäkringsavtalsrätt*, uppl. 1, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2006.

Bengtsson, Bertil, *Försäkringsrätt*, uppl. 7, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2005.

Bengtsson, Bertil, Nyheter i 2005 års försäkringsavtalslag; en översikt, NFT 2/2005, s. 137 ff.

Bernitz, Ulf, *Standardavtalsrätt*, 7 uppl., Marknadsrättsförlaget AB och Norstedts Juridik AB, Stockholm 2008.

Ekelöf, Per Olof, *Rättegång IV*, uppl. 6, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2002.

Hellner, Jan, *Försäkringsrätt*, uppl. 2, Försäkringsjuridiska föreningens publikation nr 15, Stockholm 1965.

Hellner, Jan, Johansson, Svante, *Skadeståndsrätt*, uppl. 6, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2006.

Jacobsson, Ebbe, FAL:s regler om värdeersättning, Ur Bör försäkringsersättningen reformeras, Sölvesborg 1968.

Lagerström, Peter, *Företagsförsäkring*, uppl. 3, Norstedts Juridik AB, Vällingby 2007.

Lehrberg, Bert, *Praktisk juridisk metod*, uppl. 5, IBA Institutet för Bank- och Affärsjuridik AB, Stockholm 2006.

Radetzki, Marcus, *Skadeståndsberäkning vid sakskada*, uppl. 1, Svenska Försäkringsföreningen, Stockholm 2004.

Ramberg, Jan, Ramberg, Christina, *Allmän avtalsrätt*, uppl. 7, Norstedts Juridik AB, Stockholm 2007.

Tullberg, Mats, *Försäkringsersättning vid skada på egendom*, uppl. 1, CE Fritzes AB, Stockholm 1994.

Övrigt

Finansinspektionens allmänna råd (FFFS 2005:1) om styrning och kontroll av finansiella företag.

Fredrik Rung, Chef för besiktning av egendomsskador, Trygg Hansa Försäkrings AB, 2010-05-06, kl. 10.15.

Länsförsäkringar: Fastighetsförsäkring Villkorsnr: V066:11 (50).

Trygg Hansa: Hem-, Villahem- och Fritidsbostadsförsäkring,
Försäkringsvillkor 2009-01-01.

Trygg Hansa: Fastighetsförsäkring, version 2, Beteckning B1,
Försäkringsvillkor 2009-07-01.

Rättsfallsförteckning

NJA

NJA 1971 s. 126

NJA 1984 s. 501

NJA 1990 s. 705

NJA 1992 s. 113

NJA 1994 s. 449 I och II

NJA 1996 s. 68

NJA 2001 s. 75

NJA 2001 s. 65 I och II

NJA 2006 s. 53

Hovrättsfall

RH 1988:66

Nämndpraxis

ARN 1995-2091

ARN 2000-1388

ARN 2005-5303

ARN 2006-6882

ARN 2007-5843

Va-nämnden, Mål nr. Va 113/01